

ZLOČIN UVREDE VELIČANSTVA U OGLEDALU ZRINSKO-FRANKOPANSKE UROTE

Prof. em. Mirjan Damaška *

UDK: 343.632:342.511(497.5)"1671"
343.322:343.1(497.5)"1671"
94(497.5)"1526/1918"
DOI: 10.3935/zpfz.76.1.1
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: prosinac 2025.

U prvome dijelu rada autor analizira propise koji su se u njemačkim političkim zajednicama 17. stoljeća odnosili na kazneno djelo uvrede veličanstva. Ti su propisi bili mješavina rimskog prava, kaznenog zakonodavstva njemačkih zemalja 16. i 17. stoljeća, kao i mišljenja učenih pravnika. U drugome dijelu rada autor razmatra pitanje je li to pravo bilo ispravno primijenjeno u kaznenim postupcima protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana. Njegov je zaključak da su po tom pravu hrvatski velikaši doista bili krivi za uvredu veličanstva ili veleizdaju. Dokaze za to pružili su i vlastitim iskazima. Nesumnjivo je, međutim, da je nadležnost suda bila stečena prijevarnim načinom, i to lažnim sugestijama da će biti pomilovani ako dođu u Beč i pokore se caru. Osim toga sud je po onodobnim propisima bio neispravno sastavljen. Najutjecajni članovi sudskog vijeća imali su izvan suda stečena saznanja o djelovanju Zrinskog i Frankopana i izrazili su uvjerenje u njihovu krivnju još prije pokretanja formalnog sudskog postupka protiv hrvatskih velikaša. Osobito je dvojbeno bila sudska odluka o smrtnim kaznama. Iako je sudsko vijeće bilo sastavljeno isključivo od njemačkih sudaca, a tuženo ponašanje okrivljenih imalo izrazit protunjemački karakter, ipak je nekoliko sudaca izrazilo protivljenje smrtnoj kazni. To je mišljenje, međutim, autoritativno zabacio predsjednik vijeća koji je u bečkoj vladi vršio dužnosti koje danas vrši predsjednik vlade. Da je sudsko vijeće

---

* Dr. sc. Mirjan Damaška, Sterling Professor Emeritus of Law (Yale Law School); počasni doktor Sveučilišta u Zagrebu; dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti; mirjan.damaska@yale.edu; ORCID ID: orcid.org/0009-0009-0598-089X

bilo ispravno sastavljeno, zaključuje autor, sva je prilika da bi Zrinski i Frankopan izbjegli smrtne kazne.

Ključne riječi: Lex Iulia Maiestatis, perduellio, nota infidelitatis, ius resistendi, sramotne kazne, urota zrinsko-frankopanska

1. UVOD

Razotkrivajući zastor pred temom ovog rada u prvom ćemo njegovu dijelu pružiti oris zločina uvrede veličanstva u formi koju je poprimio u njemačkim zemljama 17. stoljeća. Humanistički pravnici 16. stoljeća uspješno su uzdrмали mit da su carevi Svetog Rimskog Carstva nasljednici rimskih careva, ali se ipak još u idućem stoljeću održalo uvjerenje da Justinijanova kodifikacija nije presušeno pravno vrelo već autoritativni izvor prava. Materijalnopravni temelj zločina uvrede veličanstva pružao je tako drevni rimski zakon *Lex Iulia Maiestatis* tekst kojega se nije sačuvao, ali su se njegove odredbe mogle rekonstruirati na osnovi komentara rimskih pravnika koji su se tim zakonom bavili. Tom su pravnom temelju za prosuđivanje političkih delikata učeni pravnici kasnog srednjeg vijeka pridodali različito formulirane oblike kažnjivih ponašanja i popunjavali praznine koje su se pojavile u pogledu nekih pravnih pitanja koje bismo danas svrstali u opće dijelove kaznenih zakonika. Neke relevantne propise o uvredama veličanstva sadržavali su, osim toga, Red za kaznene sudove cara Karla V. iz 1532., poznat pod imenom Karolina i Sudski Red cara Ferdinanda III. za Donju Austriju iz 1656., poznat pod imenom Ferdinandeja. Određenu nejasnoću unosila je u tu pravnu oblast doktrina da se u suđenju za zločin uvrede veličanstva može odstupiti od normalno važećih propisa.¹

U drugome dijelu rada ispitat ćemo je li za oblike tog zločina za koje su Zrinski i Frankopan bili osuđeni postojala potpora u onodobnom pravu. Razmotrit ćemo detaljno i odnos kazni koje su im bile izrečene prema kaznenim sankcijama koje je pravo njemačkih političkih zajednica predvidjelo za zločin uvrede veličanstva. Treći i posljednji dio studije posvetit ćemo ocjeni načina na koji su austrijska sudska tijela primijenila onodobno pravo na hrvatske velikaše. Lako je kritizirati taj način primjenom liberalno-demokratskih ideja: bjelodano je jasno da se represija političkih delikata 17. stoljeća ne može pomiriti sa suvremenim političkim, društvenim i etičkim vrijednostima. No anakrono je suvremena očekivanja pravičnosti uglavljivati u kazneno pravosuđe 17. stoljeća.

¹ O toj spornoj doktrini, vidi Baldus de Ubaldis, *In Codicem Libri IV*, Venetiis, 1519., ad 1, 19, 1: “*Propter enormitatem delicti non concedenda conceduntur et licitum est leges transgredi*”). Vidi i Gigas, H., *Tractatus de crimine laesae maiestatis, Rubrica quo modo et per quot crimen laesae maiestatis probatur*, Spira, 1598., q. 21 (str. 28).

Ispravnije je i zanimljivije zamisliti se u koži tadašnjih uglednih pravnika koji su raspravljali o uvredama veličanstva prema tada prevladavajućim nazorima. Primjena te metode pokazat će da kaznenom predmetu protiv Zrinskog i Frankopana nije manjkala pravna politura, ali da je taj predmet i po onodobnim shvaćanjima bio obilježen himbenošću vlastodržaca i nepridržavanjem načela o ispravnom obnašanju sudačke funkcije. Vidjet ćemo na kraju da se u tom predmetu naziru i natruhe svojevrsne diskriminacije prema okrivljenicima koji nisu bili njemačke nacionalnosti.

2. ORIS ZLOČINA

Listajući dokumente postupka protiv Zrinskog i Frankopana nailazimo na zbunjujuću uporabu termina za zločine zbog kojih su bili osuđeni. Donesene presude navode da se postupak vodio zbog nevjere (*infidelitas*) i veleizdaje (*perduellio*), a da se presudom utvrđena kažnjiva djela odnose na zločin uvrede veličanstva (*crimen laesae maiestatis*) i veleizdaje. Smisao i značenje nevjere (*infidelitatis*) razmotrit ćemo govoreći o specifičnostima postupka protiv Zrinskog i Frankopana. Za sada nas zanima samo neizvjesnost koju izaziva činjenica da neki sudski dokumenti spominju samo uvredu veličanstva a drugi samo veleizdaju kao predmet postupka, dok njihova većina navodi da se postupak vodi zbog zločina uvrede veličanstva i veleizdaje. Javlja se tako pitanje jesu li njemački pravници 17. stoljeća zamišljali veleizdaju i uvredu veličanstva kao dva samostalna zločina, ili kao dva oblika jednoga kaznenog djela.

2.1. Dva stupnja uvrede veličanstva

Zametak za odgovor nalazimo u Justinijanovim Digestama na mjestu gdje Ulpijan razlikuje pravne posljedice zločina uvrede veličanstva koje su veleizdaja (*perduellio*) i posljedice zločina koje to nisu.² Na temelju tog Ulpijanova razlikovanja srednjovjekovni pravници počeli su razlikovati uvredu veličanstva u širem i užem smislu. Uvreda veličanstva u širem smislu služila im je kao krovni pojam koji obuhvaća veleizdaju kao teži i uvredu veličanstva u užem smislu kao njen blaži oblik. Na takvo shvaćanje uvrede veličanstva nailazimo i kod pravnika koji su u doba zrinsko-frankopanske urote uživali velik ugled u njemačkim zemljama. Tu valja na prvom mjestu spomenuti Nijemca Benedikta Carpzova čijim su pravnim mišljenjima sudovi pridavali gotovo zakonsku težinu. Pišući o uvredi veličanstva u širem smislu, Carpzov kaže da unutar tog zločina treba

---

² D. 48.4.11.

razlikovati veleizdaju (*perduellio*) i uvredu veličanstva (*crimen laesae maietatis*).³ No proširena su bila nesuglasja spadaju li određena kažnjiva ponašanja u teži ili blaži oblik uvrede veličanstva. Mrijestilište ideja za njihovo razlikovanje poticalo je također iz rimskog prava. Tu se veleizdaja (*perduellio*) odnosila ponajprije na kažnjiva ponašanja u ratovima, pa su iz te činjenice srednjovjekovni pravници izveli zaključak da postojanje veleizdaje zahtijeva ratu slične sukobe i prema vladaru usmjerenu neprijateljsku namjeru. Zločin uvrede veličanstva u užem smislu tvorile su pak protiv vladara usmjerene aktivnosti koje nisu neposredno ugrožavale vladajući poredak.⁴ No treba istaknuti da primjena tog kriterija nije spriječila pojavu nejasnoća koje su se u njemačkim političkim zajednicama rješavale konzultacijama sudaca s pravnim fakultetima.⁵

2.2. Težina zločina i pojam veličanstva

Pravni pisci razlikovali su uvredu božjeg i ljudskog veličanstva. Uvredu božjeg veličanstva proglasili su najtežim mogućim zločinom i u njegov opis svrstali herezu, svetogrđe i neka druga tadašnjem svjetonazoru posebno opasna i moralno odbojna ponašanja od kojih se u 17. stoljeću posebice isticao zločin čarobnjaštva.⁶ Uvredu veličanstva zemaljskog vladara (*crimen laesae maiestatis*

³ Vidi Carpzov, B., *Practica nova imperialis saxonica rerum criminalium*, Wittemberg, 1651., Pars I, Qu. 41, subquestio 1. U prilog postojanja tih dvaju vrsta ili stupnjeva uvrede veličanstva Carpzov se pozvao na diljem Europe uvažene talijanske pravničke 16. stoljeća Juliusa Clarusa i Prospera Farinaccija. Spomenuo je i njihova suvremenika, Gigasa, pisca najopsežnije monografije o zločinu uvrede veličanstva.

⁴ Vidi primjerice Carpzov, *loc. cit.*; Bodo, M., *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones hungaricae in partes duas divisa*, Poseni, 1751., Pars II, art. 50, para. 5 (str. 148); Ursaya, D., *Institutiones criminales usuit etiam forensi accommodatae*, Roma, 1706., Lib. II, tit. I (str. 77).

⁵ Primjer teškoće o kojoj će zamalo biti riječi bila je metamorfoza tajne prepiske sa stranim vladarima od obične uvrede veličanstva u veleizdaju. Vidi Frölich von Frölichsbürg, J. C., *Nemesis romano-austriaco-tyrolensis*, Ynsprugg, 1696., Anderter Traktat, Erstes Buch, tit. 8, nos. 5-7 (str. 86 – 87).

⁶ Vidi de Damhouder, J., *Praxis rerum criminalium opus absolutissimum praetoribus, consilibus, magistratibus, atque omnibus iustitiae administris necessarium; Abipso auctore ante mortem tertia sui parte auctum, & nunc secundò editum cum summarijs, capitum & titulum, materiarum item indicibus copiosissimis. Accesserunt eiusdem auctoris Sententiae selectae praxeos rerum criminalium, & aliarum partium iuris scientiarumque*, Antwerp, 1601 (Reprint New Jersey, 2005.), cap. 61 (str. 109). Zločin uvrede božjeg veličanstva predviđalo je i austrijsko zakonodavstvo druge polovice 17. stoljeća. Vidi *Landesgerichtsordnung für Österreich unter der Ens*, Wien, 1704., Art. 59 (str. 659 *et seq.*).

temporalis sive humanae) proglasili su pak najtežim zločinom koji se može počiniti prema ljudima⁷, pri čemu začuđuje da su čak i oštroumni među njima propustili napomenuti da ta tvrdnja vrijedi samo za veleizdaju. Razlog za stajalište da je uvreda vladarova veličanstva najteži zločin koji se može počiniti prema ljudima potekao je iz srednjovjekovne teokratske ideje da je vladar božji namjesnik na zemlji, da sva njegova vlast dolazi od Boga, pa da se uvredom vladara vrijeđa i Bog sam. U 16. stoljeću tu su ideju osporili kalvinisti, a posebice hugenoti ističući pravo na otpor nepravednom vladaru.⁸ Premda oslabljena, ta je teokratska ideja preživjela kritike i pružila ideološki oslonac monarhijskom apsolutizmu 17. stoljeća. No o tome da je u habsburškim zemljama oslabjela govori činjenica da se težina uvrede veličanstva počela opravdavati dodatnim argumentima. Budući da je vladar otac domovine, čitamo primjerice u Carpzova, radnje usmjerene protiv vladara uključuju ocoubojstvo kao najteži oblik umorstva. Ondje pak gdje se vjernost vladaru izražava prisegom, aktivnosti usmjerene protiv vladara uključuju krivokletstvo. Otpor vladaru, ističe Carpzov, protivi se i prirodnom poretku, jer se “ovce ne bune protiv pastira”.⁹

Zločin uvrede veličanstva mogao se u načelu počiniti samo radnjama usmjerenima prema osobi kojoj pripada veličanstvo (*maiestas*). U kasnom rimskom carstvu bio je to neosporivo samo *princeps* kao isključivi nositelj vrhovne vlasti (*imperium*), ali su se u srednjem vijeku o tom pitanju pojavile nesuglasice. Pokrenuli su ih sjevernotalijanski gradovi suprotstavljajući se caru, pa i papi, tvrdnjom da ne postoji njima nadređena svjetovna vlast. Nastavili su ih kraljevi proklamacijama da u svojim kraljevstvima (*regnum*) obnašaju vrhovnu vlast (*rex in regno suo est imperator*). Pluralitet pretendencija na vrhovnu vlast i povezanost njihovih pretenzija s pojmom veličanstva priveli su pravnike razmatranju tog pojma.¹⁰ Stajalište da se zločin može počiniti samo prema osobi kojoj pripada *maiestas* nije odgovarao interesima represije: zastrašujući učinak kazni za politič-

⁷ “*Hoc crimen*”, kaže Damhouder, “*omnium delictorum quae in homines committi possunt gravissimum est*”. Damhouder, J., *ibid.*, cap. 62 (str. 143). Slično i Carpzov, B., *op. cit.* u bilj. 3, *loc. cit.*

⁸ Vidi Skinner, Q., *The Foundations of Modern Political Thought*, vol. II, London, 1978., str. 127.

⁹ Vidi, Carpzov, B., *op. cit.* u bilj. 3, *loc. cit.* Vidi i Decianus, T., *Tractatus criminalis*, Turin, 1593., Pars II, lib. 7, cap. 37, no. 1.

¹⁰ Carpzov je definirao *maiestas* kao “vrhovnu, trajnu i pravom nesputanu moć” (*summa et perpetua legibus soluta facultas*), ali je malo vjerojatno da je nesputanost pravom smatrao kao apsolutno ovlaštenje. Takvim ga nije smatrao ni Jean Bodin. Taj je apologet monarhijskog apsolutizma čak tvrdio da vladar koji krši prirodno ili božje pravo čini zločin uvrede božjeg veličanstva. Vidi Bodin, J., *The Six Books of Commonwealth, Book II. Of Sovereignty*, Princeton, 1969., str. 92.

ke delikte vlastodršci su željeli protegnuti na neprijateljske aktivnosti uperene i protiv nekih osoba koje nisu posjedovale “vrhovnu moć”. Kako bi postigli to proširenje odgovornosti, a zadržali načelo da se uvreda veličanstva može počinuti samo protiv vladara, pravnici su se poslužili fikcijom da su te osobe dijelovi vladarova tijela (*pars corporis principis*).¹¹ Određivanje kruga tih osoba dovelo je do velikog broja propisa o tome prema kome se uvreda veličanstva može počinuti. Ti propisi pružaju osvjetljenje na nastanak depersonaliziranog pojma države, pa povjesničarima može biti zanimljivo izvlačiti ih iz povijesne ropotarnice i skidati s njih stoljetnu prašinu. Nas pak zanimaju samo utoliko što pokazuju da se zločin uvrede mogao počinuti i prema visokim vladarovim dužnosnicima.¹²

2.3. Radnje koje su tvorile uvredu veličanstva

Srednjovjekovni pravnici nisu stvorili apstraktnu definiciju uvrede veličanstva od koristi za utvrđivanje zone kažnjivog ponašanja. Ta se zona može utvrditi, kaže nam jedan onodobni pravni pisac, samo nabrojanjem zabranjenih radnji.¹³ U tu su svrhu pravnici sastavljali popise različitog opsega i sadržaja, pri čemu moramo imati na umu da u tadašnjem kaznenom pravosuđu nije bilo isključeno da suci analogijom s na popisima spomenutim radnjama pridodaju dodatna vlastima opasna ponašanja.¹⁴ Većina tih radnji nema veze s ponašanjem Zrinskog i Frankopana, pa ćemo ih ostaviti po strani. Moramo se, međutim, ponovno osvrnuti na prije spomenutu teškoću utvrditi predstavlja li određeno zabranjeno ponašanje veleizdaju ili uvredu veličanstva u blažem smislu. Teškoća nije postojala u pogledu svih na popisima spomenutih radnji, jer su neke nedvojbeno predstavljale veleizdaju. Aktivnosti usmjerene na ubojstvo vladara predstavljale su veleizdaju *par excellence*. Nesumnjivu veleizdaju predstavljala su i ponašanja koja su rimski pravni izvori izričito proglasili veleizdajom (*perduellio*). Često navedeni primjeri tih ponašanja bili su predaja utvrde neprijatelju, nagovaranje na dezerterstvo, neovlašteno slanje emisara neprijatelju, neovlašteni sporazumi s njim, pobuna, poticanje na pobunu, neprijavlivanje pobune i pružanje pomoći pobunjenicima. Uništavanje spisa i drugih dokaza o veleizdajničkoj aktivno-

¹¹ Vidi Damhouder, J., *op. cit.* u bilj. 6, cap. 62, qu. 7 (str. 145).

¹² Zrinski i Frankopan branili su se tvrdnjom da se nisu urotili protiv cara nego protiv nekih dvorskih i vojnih moćnika.

¹³ Vidi Ursaya, *op. cit.* u bilj. 4, Lib. II, Tit. I (str. 77): “*Particula non possunt clarius explicare quam enumerando qualiter crimen committitur.*”

¹⁴ Farinaccijeva lista sadržavala je primjerice 23 kažnjivih radnji, a Clarusova čak 45. Vidi o tom Carpov, B., *op. cit.* u bilj. 3, *ibid.*, subquestio 108.

sti smatralo se također veleizdajničkim ponašanjem, čak i ako su se dokazi odnosili na vlastito kažnjivo ponašanje.¹⁵ Lakšim oblikom uvrede veličanstva smatralo se primjerice slanje osoba u inozemstvo s pritužbama protiv vladara, pribavljanje sredstava za proturežimske spletke i vladaru usmjerene uvredljive primjedbe. U pogledu tih blažih oblika uvrede veličanstva pojavile su se maločas spomenute nejasnoće jer je njihova mogućnost prerastanja u veleizdaju bila neizvjesna. Najbolji primjer za to pružaju vladaru usmjerene uvredljive primjedbe. Justinijanov Kodeks sadržavao je jednu konstituciju cara Teodozija u kojoj kaže da osobu koja te primjedbe iznosi ne treba kažnjavati.¹⁶ Toj su se blagosti usprotivili represiji skloni pravnici, pa je o tom pitanju nastao spor. Carpzov je predložio kompromisno rješenje. Onaj koji vrijeđa cara, primijetio je, ne podliježe teškim kaznama predviđenima za zločin uvrede veličanstva osim ako poziva na ustanak ili dovodi vladara u opasnost.¹⁷ No nije teško vidjeti da se analogijom s poticanjem na ustanak ili dovođenjem vladara u opasnost mogla lako proširiti zona veleizdajničkog ponašanja. Proširenju kažnjive zone svih na popisima spomenutih radnji pridonosila je i kažnjivost njihovih priprema koje u suvremenim pravima nedostaju za kaznenu odgovornost. Nailazimo čak na mišljenje da je za kažnjivost dovoljna vanjskim ponašanjem očitovana namjera počinuti uvredu veličanstva.¹⁸

2.4. Kaznene sankcije

Kazneno pravo starog poretka razlikovalo je sramotne kazne i kazne koje ne obeščaćuju. Bila je raširena uzrečica da se čast u većoj mjeri gubi sramotnom kaznom, a u manjoj mjeri počinjenim zločinom.¹⁹ U onodobnom hijerarhijski organiziranom društvu izrazito sramotne tjelesne kazne poput batinanja bile su namijenjene pripadnicima nižih društvenih slojeva: izricanje tih kazni plemićima, posebice pripadnicima feudalne aristokracije, bilo je gotovo nezamislivo. No za veleizdaju kao najteži zločin neke su se sramotne tjelesne sankcije mogle

---

¹⁵ Pravnu osnovu za to pružalo je tekst D. 48.4.2.

¹⁶ Pod titulom C. 9.7. (*Si quis imperatori maledixerit*), dio teksta konstitucije C. 9.7.1.pr. glasi: "... eum poenae nolumus subiugari neque durum aliquid nec asperum sustinere."

¹⁷ Carpzov, B., *op. cit.* u bilj. 3, *ibid.*, subquestio 112.

¹⁸ Vidi degli Afflitti, M., *Commentaria in tertium librum feudorum*, Lugdunum, 1548. no. 5 i no. 40; Damhouder, J., *op. cit.* u bilj. 6, cap. 62, qu. 10 (str. 144).

¹⁹ Vidi Huber, U., *Eunomia romana, sive censura censurae iuris Iustiniani*, Francofurt, 1700., str. 142. Ostaci te uzrečice preživjeli su Francusku revoluciju. Vidi Robespierre, M., *Discours sur les peines infamantes*, u: *Oeuvres Complètes, vol. 1*, Paris, 1912., str. 20.

izricati i osobama s vrha društvene piramide. To zorno pokazuju pooštrenja smrtna kazna. U Rimu carskoga doba kazna za veleizdaju vršila se odsijecanjem glave mačem, koje se za razliku od vješanja nije smatralo ponižavajućim načinom pogubljenja.²⁰ No srednjovjekovnim vlastodržcima taj se način pogubljenja učinio nedovoljno zastrašujućim, pa su odsijecanju glave počeli pridavati mjere kadre izazvati ponižavajuće manifestacije boli, ili bi pak dekapitaciju zamijenili okrutnijim načinima usmrćenja. Dvadesetak godina prije ugarsko-hrvatske urote Carpov je izrazio čuđenje što je rimsko pravo (*Lex Iulia Maiestatis*) predviđelo odsijecanje glave mačem kao tjelesnu kaznu za veleizdaju. Odobrio je stajalište da veleizdajnike treba raščetvoriti ili spaliti na lomači a preporučio je i još okrutnije načine pogubljenja, od kojih je istaknuo kaznu predviđenu Karolinom. Ta se kazna sastojala od povlačenja osuđene osobe ulicama do stratišta, njenog mučenja užarenim klijestima i konačnog raščetvorenja.²¹ Za žene koje su počinile veleizdaju Carpov je preporučio utapanje kao način usmrćenja, pridodavši toj preporuci da se utapanje može pooštriti prethodnim mučenjem.²² Načini pooštrenja smrtnih kazni nisu bili limitativno određeni, pa su suci mogli odrediti i po propisima ili mišljenju učenih pravnika nespomenuta pooštrenja smrtna kazna koja su zbog osuđenikovih reakcija na nanošenje boli pridala njenom izvršenju sramotan karakter. Primjer takvog pooštrenja, o kojem će uskoro biti riječi, bio je preludij dekapitaciji koji se sastojao od odsijecanje ruke “koja se podigla protiv vladara”. Tjelesne kazne za veleizdaju poprimile su tako izrazito sramotan karakter.²³

Njemački sudovi 17. stoljeća izricali su za veleizdaju i netjelesne kazne izravno namijenjene sramoćenju i obečšašćivanju. Osobe osuđene za veleizdaju lišavale bi se svih počasti, plemićima bi se oduzimao plemićki status, a sudovi bi po uzoru

²⁰ Stajalište da dekapitacija mačem nije infamni način pogubljenja bilo je u doba ugarsko-hrvatske urote protiv Habsburga prošireno kontinentalnom Europom. Vidi de Vouglans, M., *Institutes au droit criminel, ou principes generaux sur ces matieres, suivant le droit civil, canonique, et la jurisprudence du royaume, avec un traité particulier des crimes*, Paris, 1768., str. 288. Za stajalište *common law* sudova vidi Coke, E., *The Third Part of the Institutes of the Law of England*, 4. izd., London, 1669., str. 211.

²¹ Carpov, B., *op. cit.* u bilj. 3, Qu. 41, subqu. 93 i 94.

²² Tom razlikovanju kazni za muškarce i žene protivio se Gigas, H., *op. cit.* u bilj. 1, Lib. III, qu. 17 (str. 309): “*Mater committens crimen punitur eisdem poenis quibus pater tale crimen committens*”. Damhouder je pak izrazio neobično mišljenje da žene treba strože kažnjavati od muškaraca. Vidi Damhouder, J., *op. cit.* u bilj. 6, cap. 62, qu. 14 (str. 143). Mišljenje je neobično zbog tada proširenog uvjerenja da su žene “zbog slabosti spola” manje opasne od muškaraca.

²³ Na sličnost nailazimo u pogledu sudske torture. Osobe uglednog podrijetla bile su “zbog dostojanstva” (*propter dignitatem*) izuzete od ispitivanja na mukama, ali su imunitet gubile u postupku za veleizdaju.

na *damnatio memoriae* rimskog prava proglasili da sjećanje na veleizdajnika mora biti "iskorijenjeno iz svijeta" (*von der Welt ausgelöst*).²⁴ Često se previđa da su te netjelesne kazne bile namijenjene u prvom redu ili čak isključivo pripadnicima društvene elite: osobama iz donjih slojeva hijerarhijski ustrojenog društva pravo nije priznavalo uznositost, pa im ga nije moglo ni oduzimati. Da su i neke druge netjelesne sankcije bile namijenjene ponajprije gubitnicima u sukobima unutar društvene elite, vidi se po važnosti koja se pridavala konfiskaciji veleizdajnikove imovine. *Hoi polloi* nije posjedovao za porezne vlasti zanimljivu imovinu: onodobnu vladarovu blagajnu zanimalo je ponajprije oduzimanje posjeda bogatih feudalaca. Privlačnost konfiskacije jedan je od razloga što se postupak za veleizdaju mogao voditi i protiv umrle osobe. Izlika za tu postumnu sankciju bilo je upravo spomenuto brisanje uspomene na veleizdajnika, ali je njen stvarni motiv bilo oduzimanje veleizdajnikove imovine nasljednicima.²⁵

U pogledu većine kaznenih djela teološka su strujanja kasnog srednjovjekovlja rodila misao da kazna pretpostavlja osobnu krivnju, pa od tog doba nailazimo u pravnoj doktrini na stajalište da zločin jedne osobe ne smije štetiti drugoj (*crimen unius non debet alteri nocere*).²⁶ Ipak je još u 17. stoljeću kazna za veleizdaju pogađala ne samo veleizdajnika nego i njegovu obitelj. Pravnu osnovu za to pružao je Justinijanov Kodeks. Prema odredbama Kodeksa stizala je nevine sinove veleizdajnika doživotna infamija, nesposobnost za primanje bilo kakvih počasti i za onodobnu poslovnu sposobnost pogubno lišavanje prava na polaganje zakletve. Gubili su i pravo stjecati imovinu oporukama. Kodeks napominje da moraju biti svedeni na prosjački štap i dovedeni u tako mizerno stanje da im

---

²⁴ Vidi Frölich, J. C., *op. cit.* u bilj. 5, Anderter Traktat, Tit. 8, no. 12. Za Rim u doba Imperija, a posebno za vladavinu Kaligule, vidi Omissi, A., *Damnatio Memoriae, or Creatio Memoriae*, Cambridge Classical Journal, vol. 62, 2016., str. 170 – 199.

²⁵ Osnovu za postupak protiv umrlog veleizdajnika pružalo je rimsko pravo. Vidi za C. 9.8.6. specifičnije bilješke 27 i 28 (*Post mortem nocentium hoc crimen inchoari possit, ut convicto mortuo memoria eius damnatur et bona eius successoribus eripiantur.*). Privlačnost konfiskacije vlastima bila je razlog što su neki ugledni pravници branili i po tadašnjim pravnim načelima teško obranjivu tezu da do konfiskacije imovine može doći još i prije osude. Od uglednih pravnikā tu su tezu zastupali Clarus i Menochio. Suprotstavio im se Carpzov za rano novovjekovlje neočekivanim argumentom da se prije osude osoba ne smatra krivom, pa joj se ne smije oduzeti imovina. Vidi Carpzov, B., *op. cit.* u bilj. 3, subqu. 100 i 101.

²⁶ Poblizē Damaška, M., *Rimska crkva i korijeni kaznenog prava*, u: *Liber amicorum Zvonimir Šeparović*, Zagreb, 2009., str. 59 i 68. Vidi i Dahm, G., *Das Strafrecht Italiens im aufgehendem Mittelalter, Untersuchungen über die Beziehungen zwischen Theorie und Praxis im Strafrecht des Spätmittelalters, namentlich im XIV. Jahrhundert*, Berlin, Leipzig, 1931., str. 278.

“smrt bude utjeha, a život pokora” (*mors solacio et vita supplicio*).²⁷ Za razliku od veleizdajnikovih sinova, njegove kćeri nisu bile lišene nasljednih prava u potpunosti, pa su mogle naslijediti manji dio majčine imovine. Razlog za tu blažu odredbu bilo je očekivanje da će zbog “slabosti spola očitovati manje drskosti od sinova”.²⁸ Kako su te odredbe Kodeksa, dvojbene i po tadašnjim moralnim predodžbama, opravdavali pravници? U pogledu odgovornosti veleizdajnikovih sinova pozivali su se na izreku proroka Jeremije “oci jedoše kiselo grožđe, a sinovima zubi trnu” (*patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt*). Pritom su propuštali naglasiti da je Jeremija toj izreci pridodao tvrdnju da će “sutra svatko umrijeti zbog vlastite krivice”, tvrdnju iz koje se može iščitati da je kažnjavanje nevinih sinova smatrao nepoželjnim.²⁹ Bez obzira na *Bibliju*, sudovi njemačkih zemalja 17. stoljeća usvojili su ne samo odredbe Kodeksa o kažnjavanju nevinih veleizdajnicima bliskih osoba nego i neke dodatne rimskom pravu nepoznate sankcije koje su pogađale veleizdajnikovu obitelj. Tako su iz odredbe rimskog prava da uspomena na veleizdajnika mora biti iskorijenjena iz svijeta izveli zabranu da se njegovi sinovi služe očevim prezimenom, a neki su pravници zagovarali i rušenje veleizdajnikova doma.³⁰

Za lakši oblik uvrede veličanstva rimsko pravo predvidjelo je kaznu izgnanstva (*aquae et ignis interdictio*). Pravo njemačkih zemalja 17. stoljeća bilo je strože, pa je osim izgnanstva kao moguće kazne za taj zločin predvidjelo doživotno zatočenje, konfiskaciju imovine i odsijecanje glave mačem bez sramotnog poštrenja.³¹ Sporno je bilo mogu li se za blaži oblik uvrede veličanstva izreći kazne obitelji i potomstvu osuđene osobe.³² No pobliži prikaz izbora tih kazni možemo ostaviti po strani, jer su kazne predviđene za veleizdaju zbog koje su Zrinski i Frankopan bili osuđeni imale takav doseg da nisu ostavljale prostor za blaže sankcije.

²⁷ C. 9.8.5.6.

²⁸ C. 9.6.5.3. Usput budi rečeno, to je očekivanje opovrgnula Petrova kći Jelena.

²⁹ Odgovornosti zbog osobne krivnje mogla se izvesti i iz Starog zavjeta “Neka se očevi ne osuđuju na smrt zbog sinova ni sinovi zbog očeva”, kaže Ponovljeni zakon “neka svatko za svoj grijeh gine”. Vidi PZ 24, 16. Nap. Prijevod prema *Sveto Pismo Starog i Novog zavjeta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015. Istina je da *Biblija* spominje kažnjavanje za grijehove predaka, ali to kažnjavanje prepušta Bogu.

³⁰ Vidi Ursaya, *op. cit.* u bilj. 4, Lib. II, Tit. 1, no. 169.

³¹ Vidi Carpozov, B., *op. cit.* u bilj. 3, qu. 41, subqu. 97.

³² Za protivljenje tim kaznama vidi Bodo, M., *op. cit.* u bilj. 4, str. 149.

3. UVREDA VELIČANSTVA U POSTUPKU PROTIV ZRINSKOG I FRANKOPANA

Prilazeći aspektima reakcije austrijskih vlasti na zrinsko-frankopansku urotu treba na samom početku spomenuti tri proglašenja cara Leopolda I. staležima, podanicima i krajišnicima izdana u ožujku 1670. Tim se proglašenjima Zrinski imenuje okrivljenikom za nevjeru, uvredu veličanstva i veleizdaju, konfisciraju mu se sva dobra u korist ugarske blagajne, lišava ga se raznih službi, časti i povlastica te se svakomu dopušta da ga liši slobode ili usmrti.³³ Ti proglašenja pokazuju da je bečka vlada utvrdila krivnju Zrinskog još prije njegovog dolaska u Beč, pa ih je korisno smatrati pretečom ili preambulom formalnog kaznenog postupka, ne samo protiv Zrinskog nego i protiv njegovih sljedbenika. Jesu li ti proglašenja imali pravnu potporu? Nije teško zaključiti da je Leopold I. bio ovlašten lišiti Zrinskog počasti i službi bez sudske odluke ako je bio nadležan za njihovu dodjelu. Dozvola da se Zrinskog umori bez sudske odluke manje je razvidna, ali se ipak u austrijskom pravu 17. stoljeća mogu pronaći argumenti u prilog legitimnosti i tog Leopoldova proglašenja. Dovoljno je spomenuti carevo pravo da u kriznim situacijama, a zbog opasnosti odlaganja, donosi odluke koje su u načelu prepustene sudovima. To se pravo opravdavalo analogijom s vladarovim ovlaštenjima u ratu, a u pogledu suzbijanja pobuna mimoilaženje sudova su “zbog žurbe” odobravali i učeni pravници.³⁴ Jedino je konfiskaciji imovine prije sudske odluke o krivnji manjkala pravna potpora: čak su i apologeti vladarova apsolutizma odriicali vladaru pravo samovoljnog oduzimanja imovine svojim podanicima.³⁵

³³ Vidi Damaška, M.; Lonza, N. (ur.), *Kazneni postupak protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, Dokumenti*, Zagreb, 2023., dok. br. 22, 23 i 24 (str. 105 – 108). Na dokumente iz te knjige osvrtaćemo se u nastavku bez navođenja stranica.

³⁴ Vidi Lacché, L., *Ordo non servatus: anomalie processuali, iustitia militare e “specialia” in antico regime*, Studi storici, vol. XXIX, 1988., str. 361. U Gigasa čitamo da je za pobune specifično da se “zbog žurbe” pobunjenici smiju usmrtiti bez čekanja na presudu. (“*Special est in rebelle quod occidi potest ante sententiam contra eum: et ratio est periculum in mora.*”). Vidi Gigas, H., *op. cit.* u bilj. 1, Liber III. De Rebellibus, qu. 25, no. 4.

³⁵ Vidi Meyer, G., *Das Recht der Expropriation*, Leipzig, 1868.; Pennington, K., *The Prince and the Law, 1200-1600: Sovereignty and Rights in the Western Legal Tradition*, Berkeley, 1993., str. 203 *et seq.* Za njemačko pravo vidi Carpvov, B., *op. cit.* u bilj. 3, qu. 41, subqu. 100 (“Da li počinitelj zločina uvrede veličanstva gubi imovinu bez sudske oduke o krivnji”). Spomenimo da je do pljačke imovine Zrinskog došlo još prije njegove osude za veleizdaju. Kad su porezni službenici došli preuzeti palaču Zrinskih u Zagrebu, našli su ju gotovo praznom: nestali su bili namještaj, sagovi i razne dragocjenosti. U tu je pljačku, *horresco referens*, bio upleten i Erdödy, pa je

3.1. Pojam nevjere

Prije smo upozorili na nejasnoću koju izaziva činjenica da osude Zrinskom i Frankopanu u uvodnim dijelovima navode da se postupak vodio za nevjeru³⁶ i veleizdaju, ali da relevantni sudski dokumenti uopće ne spominju nevjeru i bave se samo uvredom veličanstva i veleizdajom. Za objašnjenje te nejasnoće treba imati u vidu da su Zrinski i Frankopan osporavali nadležnost delegiranog suda koji je osnovao Leopold I. argumentom da podliježu ugarskim institucijama i ugarskom pravu. Delegirani je sud taj prigovor odbio, ali je očito želio ostaviti politički poželjan dojam da u suđenju protagonistima ugarsko-hrvatske urote vodi računa ne samo o austrijskom pravu nego i o ugarskome, a posebice o specifičnom ugarskom zločinu “žiga nevjere” (*notae infidelitatis*). Nedovoljno poznavanje ugarskog prava privelo je suce delegiranog suda zaključku da se kažnjiva zona žiga nevjere poklapa sa zonom kažnjivosti uvrede veličanstva u užem smislu pa su u presudama Zrinskom i Frankopanu pogrešno rabili pojam nevjere kao sinonim za uvredu veličanstva u njenoj blažoj varijanti.³⁷

3.2. Težina zločina i adresat veličanstva

Napomenuli smo da se izrazita težina uvrede veličanstva opravdavala političkom doktrinom da vladarove odluke posjeduju božanski *imprimatur*, pa se protivljenjem vladarovim odlukama vrijeđa i Bog sam. Ta se doktrina spominje i u optužnicama protiv Zrinskog i Frankopana, i to u formi koja je gotovo identična formi koju su joj uvaženi pravni autoriteti pridavali u njemačkim zemljama.³⁸ Primijetili smo, međutim, da se u drugoj polovici 16. stoljeća proširila teokratskom pristupu suprotna doktrina da vladarovi podanici imaju pravo otpora vladaru koji krši njihova prava.³⁹ U doba ugarsko-hrvatske urote na to su se pravo otpora (*ius resistendi*) pozivali dijelovi ugarskog plemstva, i to specifičnim ugarskim argumen-

---

poreznim vlastima morao vratiti neke stvari koje su prije konfiskacije imovine pripadale Zrinskom. Vidi Hirc, D., *Stari Zagreb*, vol. I, Zagreb, 2008., str. 149.

³⁶ Dokumenti iz knjige navedene u bilj. 33 govore o “pobuni”, ali je bolje govoriti o “nevjeri” iz razloga o kojima će odmah biti govora u tekstu.

³⁷ O tom da su austrijski suci žig nevjere pogrešno poistovjećivali s uvredom veličanstva, vidi Bodo, M., *op. cit.* u bilj. 4., str. 148. O žigu nevjere, vidi *ibid.*, art. 51 (str. 155 *et seq.*).

³⁸ Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33: za optužnicu Zrinskom vidi dok. 85, a za optužnicu Frankopanu dok. 65.

³⁹ Vidi Skinner, Q., *op. cit.* u bilj. 8. To su pravo otpora prvi put jasno formuli-rali hugenoti u doba francuskih vjerskih ratova. Jasnu onodobnu formulaciju pruža

tima koje je u Tripartitu uporabio Werbczy. Ta je potencijalno revolucionarna doktrina bila poznata i morala biti privlačna Zrinskom⁴⁰, ali je jasno da se u kaznenom postupku na nju nije mogao osloniti. Da se pozvao na pravo otpora vladaru, suci bi tu austrijskim sudovima nepoznatu obranu glatko zabacili, a Zrinski bi priznao da se pobunio protiv cara i smanjio izgleda da ga car pomiluje. Razumljivo je stoga da su se Zrinski i Frankopan branili ističući da se nisu protivili caru već carevim službenicima koji su im nanosili nepravde. Oslonac za tu obranu pružalo im je prije spomenuto načelo da se zločin može počiniti samo prema osobi koja posjeduje veličanstvo. No ni ta obrana nije bila održiva: istaknuli smo da su se pravnici koristili kreativnom fikcijom o proširenom vladarovu tijelu i pripisivali veličanstvo ne samo vladaru nego čak i “nižim magistratima”.

3.3. Razlikovanje veleizdaje i uvrede veličanstva u užem smislu

Kao što smo također istaknuli, presude Zrinskom i Frankopanu navode da su počinili zločin veleizdaje i uvrede veličanstva, ali propuštaju navesti koja djela čine uvredu veličanstva a koja veleizdaju. Jedan od razloga za taj propust bila je tanka nit koja je razdvajala blaže i strože oblike zločina uvrede veličanstva. To vrijedi posebice za tajne kontakte sa stranim vladarima koji su zbog suptilnih razlika u njihovu sadržaju mogli lako prerasti iz obične uvrede veličanstva u veleizdaju. Zbog tih je suptilnih razlika razlikovanje blažih i težih oblika zločina dovelo do nesuglasja koja su sudove privela konzultacijama s pravnim fakultetima.⁴¹ Drugi je razlog bila žurba: Leopold I. želio je što prije obezglaviti vođe pobune kako bi se mogao posvetiti promjenama ustavnog ustrojstva Ugarske. Slanje dokumenata pravnim fakultetima nije iz tih razloga dolazilo u pitanje. Propust razlikovanja veleizdaje i uvrede veličanstva u užem smislu umanjuje pravno-tehničku kvalitetu presuda, ali se ne može reći da je utjecao na ishod postupka. Kao što ćemo za čas vidjeti, Zrinski i Frankopan bili su osuđeni za nekoliko radnji koje su neosporivo predstavljale veleizdaju, a predviđene kazne za te radnje bile su tako teške i obuhvatne da su preplavile sva mjesta predviđena za lakše oblike uvrede veličanstva.

Goodman, C., *How superior powers ought to be obeyed of their subjects, and wherein they may lawfully by Gods worde be disobeyed and resisted*, Geneva, 1558.

⁴⁰ Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 59 (bilj. 514).

⁴¹ Jedan je austrijski povjesničar tvrdio da se sud u postupku protiv Zrinskog i Frankopana obratio pravnim fakultetima u Tübingenu, Leipzigu i Ingolstadtu za savjete (*pro voce consultativa*) – Toifel, K., *Die Türken vor Wien im Jahre 1683, Ein österreichisches Gedenkbuch*, Prag, Leipzig, 1883., str. 79, no o tome u sudskim dokumentima nema ni traga.

3.4. Pravna potpora za utvrđene zločine

Uvid u radnje za koje su Zrinski i Frankopan bili osuđeni pružaju dva sudska dokumenta koje je delegirani sud nazvao “mišljenjima” (*Meinungen*), ali se zapravo radilo o provizornim presudama, jer je njihova konačnost zahtijevala potvrdu konferencije carevih ministara (tajnih savjetnika) i carevu privolu. Koristimo se tim presudama umjesto konačnima jer su opširnije i pružaju bolji uvid u donesene odluke. Njihov pregled privodi nas pitanju je li za zločine koji su u njima utvrđeni postojala potpora u tada važećem pravu.

Pogledajmo najprije presudu protiv Zrinskog.⁴² Primijetili smo da su po austrijskom pravu neki od presudom nabrojanih zločina predstavljali neosporive slučajeve veleizdaje. Iz onoga što smo iznijeli u prvom dijelu ovog rada, proizlazi da se to odnosi ponajprije na aktivnosti Zrinskog koje su odgovarale opisima ponašanja u ratu i pobunama koje su rimski pravni izvori (*Lex Iulia Maiestatis*) svrstali u veleizdaju (*perduellio*). Veleizdaju je tako predstavljala odluka Zrinskog o postavljanju topova usmjerenih protiv carske vojske na čakovečke bastione, njegov pokušaj da odvrgne tvrđavu Koprivnica iz vjernosti caru, poticanje plemstva Gornje Ugarske na pobunu, kao i njegovi pregovori s Turcima o vojnoj pomoći.⁴³ Pravom neosporive slučajeve veleizdaje tvorili su i navodni sporazum Zrinskog s Portom, kao i njegova navodna spremnost da se podredi Turcima. Govorimo o “navodnom” sporazumu i “navodnoj” spremnosti, jer su dokazi u prilog točnost tih činjenica vrlo dvojbeni. Onodobnu tursku politiku nije vodio ratoborni sultan Mehmet IV., već veliki vezir Fazil Ahmet Köprölu koji je s prezirom odbijao poticaje ugarskih velikaša na kršenje Vašvarskog mirovnog ugovora i na rat s Austrijom.⁴⁴

---

⁴² Presuda navodi da je počinio 21 zločin veleizdaje i uvrede veličanstva, ali se tom broju protive posljednje točke u litaniji pobrojanih djela, jer spominju činjenice poput povrata i izazovnog ponašanja Zrinskog koje se ne odnose na oblike uvreda veličanstva, već na okolnosti mjerodavne za odmjeravanje kazni. Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 82 (str. 336).

⁴³ Vidi D. 48.4.1.

⁴⁴ Vidi Baer, D., *Honored by the Glory of Islam: Conversion and Conquest in Ottoman Europe*, Oxford, 2008., str. 163, 213. Treba uzeti u obzir i da je 1670. Mehmet IV. ratovao u današnjoj Ukrajini, pa je malo vjerojatno da se Bukovački s njim sastao. Ako se pak sastao, teško je povjerovati da se udostojao sklapati sporazume s izaslanikom hrvatskog velikaša, bez obzira na velikaševe vjerodajnice i punomoći. O slabosti dokaza za postojanje sporazuma Petra Zrinskog s Turcima, vidi Damaška, M., *V oblačnih dnevih v urah nesrečnih*, u: Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *Kazneni Postupak protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, Dokumenti*, Zagreb, 2023., str. 33.

Iz onoga što smo također iznijeli u prvom dijelu ovog rada slijedi da je lakši oblik uvrede veličanstva tvorila tajna prepiska Zrinskog s kršćanskim vladarima kojom je tražio pomoć za protuhabsburšku aktivnost. No sadržaj prepiske i njena namjera mogli su ju lako pretvoriti u veleizdaju. Primjer za tu metamorfozu pruža naputak Zrinskog za misiju opata Bargilia u Poljskoj kojom je Zrinski nastojao spriječiti brak između poljskog kralja i austrijske nadvojvotkinje Eleonore. Tužitelj Frey nije bio siguran predstavljaju li mnogobrojne u tom naputku iznesene omalovažavajuće primjedbe o caru Leopoldu I. zločin uvrede veličanstva.⁴⁵ Bit će da je imao pred očima prije spomenutu primjedbu cara Teodozija o blagom odnosu prema uvredama vladara. No suci delegiranog suda ocijenili su naputak Bargiliju kao veleizdaju. Naglasak su stavili ne samo na omalovažavanje vladara izraženo u naputku nego i na namjeru Zrinskog da Bargilijevom misijom pogorša odnose Poljske i Austrije. Rimsko pravo pružalo je osnovu i za odluku delegiranog suda da paljenje dokumenata o tajnim kontaktima Zrinskog sa stranim vladarima predstavlja zločin uvrede veličanstva. Malo je, međutim, vjerojatno da bi ta radnja sama po sebi dostajala za veleizdaju.⁴⁶

Pogledajmo presudu protiv Frankopana.⁴⁷ Njen prvi i najopsežniji dio odnosio se na propust Frankopana da vlastima otkrije neprijateljsku djelatnost Zrinskog. Propust prijave bio je važan sucima jer su se Frankopanu mogla pripisati sva kaznena djela Zrinskog u razdoblju u kojem je Frankopan saznao za njegovu aktivnost a nije ga prijavio bečkim vlastima.⁴⁸ Ostale točke presude odnosile su se na zločine počinjene Frankopanovim sudjelovanjem u neprijateljskim aktivnostima protiv Beča. Pružao je savjete i potporu urotnicima, navodi presuda, a nazočio je i jednom sastanku na kojem se raspravljalo o osvajanju Graza, Ptuja i Radkersburga. Poslije je počinio eminentan oblik zločina uvrede veličanstva prihvatom operativnog rukovodstva pobune.⁴⁹ S tim rukovodstvom u svezi presuda nabraja niz Frankopanovih radnji koje su potpadala pod opise uvrede veličanstva. Spominje se tako zabranjeno skupljanje vojske, poticanje na pobunu u Zagrebu, obećanje povlastica Vlasima ako pristanu uz urotnike, oduzimanje živeža namijenjenog carskoj vojsci, kao i kontakti s Turcima o vojnoj pomoći.

---

⁴⁵ Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 76, str. 269.

⁴⁶ D. 48.4.2.

⁴⁷ Presuda Frankopanu navodi 13 oblika uvrede veličanstva i veleizdaje. No tom broju treba pridodati presudom neodređeni broj uvreda veličanstva počinjenih prevođenjem naputka Bargiliju na talijanski jezik. Vidi *infra*, bilj. 52.

⁴⁸ Za pravnu osnovu kažnjivosti neprijavlivanja urote u rimskom pravu, vidi C. 9.8.5.6. Za odgovornost suučesnika vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 77 (str. 277).

⁴⁹ Za rimsko pravo vidi D. 48.4.11. kao i C. 9.8.5.

Istaknuto mjesto u presudi zauzima Frankopanovo ratoborno intonirano pismo kapetanu Zrinskog Čolniću u kojem izražava radost što će se s Turcima boriti protiv Nijemaca. Zanimljivo je da to pismo ne potpada jasno pod opise radnji koje tvore zločin uvrede veličanstva, jer ne sadržava izravne uvrede caru ili njegovim službenicima, već općenite primjedbe kojima se omalovažavaju Nijemci. No presuda spominje i da se Frankopan izravno i podrugljivo izražavao o caru, pa kao primjer iznosi Frankopanovo sudjelovanje u sastavljanju napatka za Bargilijevu misiju u Poljskoj. Taj napatuk presuda proglašava tako "sramotnim" da uzima kako je sudjelovanjem u njegovu sastavljanju Frankopan počinio toliko uvreda veličanstva koliko se puta u napatku vrijeđa car.⁵⁰ Začuđuje da identičnu tvrdnju ne nalazimo u presudi Zrinskom koji je sastavio napatuk, dok ga je Frankopan samo preveo na talijanski jezik. Poput presude Zrinskom, i presuda Frankopanu ubraja u počinjene uvrede veličanstva i paljenje inkriminirajućih spisa.

Koji se zaključci nameću o radnjama za koje su Zrinski i Frankopan bili osuđeni? Nema sumnje da je za njihovu kažnjivost postojala potpora u onodobnom pravu njemačkih političkih zajednica. Prostrana zona kažnjivosti koju su te radnje utvrđivale ne mora nas čuditi, jer ju stvaraju i politički delikti modernih autoritarnih režima.⁵¹ Osjetno proširenje kaznene zone u poredbi s kasnijim pravom moglo je stvarati samo prije spomenuto, nekim pravnicima zagovarano, kažnjavanje udaljenih priprema za izvršenje zločina. No do tih proširenja nije došlo u kaznenom predmetu protiv Zrinskog i Frankopana. Upadaju u oči dva prigovora radnjama za koje su bili osuđeni, ali ti prigovori ne bi utjecali na ishod postupka, sve da ih je delegirani sud i usvojio. Jedan se prigovor odnosi na broj zločina koje je sud izveo iz njihova ponašanja. Razlog za njihov pretjerano velik broj bilo je pomanjkanje predodžbi o prividnom stjecaju kaznenih djela. Frankopan je primjerice bio osuđen ne samo za općenito formulirano pružanje pomoći urotnicima nego i za konkretne slučajeve pružanja te pomoći. Suci nisu vodili računa o tome da općenito formulirana kažnjivost pomaganja uključuje kažnjavanje njegovih konkretnih manifestacija. Nisu vodili računa ni o tome da osuda Frankopana za izvršene zločine sadržava u sebi i osudu za njihovo neprijavlivanje. Tretiranje nastavaka produženog zločina kao samostalnih delikata objašnjava i maločas spomenutu sudsku odluku da je Frankopan prevođenjem napatka Bargiliju počinio toliko zločina uvrede veličanstva koliko se puta u tekstu tog napatka nailazi na uvrede caru. Drugi se prigovor odnosi na paljenje inkriminirajućih spisa koje je sud ubrojio u zločine koje su Zrinski i Frankopan počinili. Vidjeli smo da je za tu radnju postojala potpora u rimskom pravu,

⁵⁰ Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 81 (str. 329).

⁵¹ Prisetimo se kaznenih djela "protiv naroda i države" u Krivičnom zakoniku SFRJ (1951.).

ali je ostala nejasna veza paljenja spisa i vrijeđanja veličanstva.⁵² Ako su pak paljenjem spisa Zrinski i Frankopan uništavali dokaze o vlastitim zločinima, kažnjivost njihova ponašanja protivila se nagonu za samoodržanjem i obranom života koje su onodobni politički i pravni filozofi, a posebice Leopoldu I. bliski španjolski jezuiti, smatrali temeljnim prirodnim pravom. Nagon ih je priveo usvajanju načela da nitko nije dužan štetiti samomu sebi (*nemo tenetur prodere se ipsum*), ali je to načelo, posebice u kaznenim stvarima, bilo izloženo tolikom broju iznimaka da je postalo krezubo. Nagon za samoodržanjem nije ipak bio potpuno zanemaren, pa se paljenje spisa o vlastitu zločinu nije ubrajalo u teže oblike uvrede veličanstva.

3.5. Kaznene sankcije

Spomenuli smo da je Karolina, zamišljena kao kazneni zakonik njemačkih političkih zajednica, predviđjela raščetvorenje živog osuđenika kao kaznu za veleizdaju. No sudovi njemačkih zemalja nisu se slijepo držali Karoline, koja je i sama dopuštala odstupanje od svojih odredbi, pa su suci pri izboru kazni za veleizdaju posjedovali veliku dozu diskrecije. Delegirani sud usvojio je prijedlog suca izvjestitelja Christophera Abelea da se Zrinski i Frankopan kazne odsijecanjem glave mačem, pooštreno sramotnim odsijecanjem desne ruke, ali je malo vjerojatno da je Abele samostalno došao do te odluke. Bit će da je odluka o toj kazni potekla od njemu pretpostavljenog baruna Johanna Hockera koji je u bečkoj vladi obnašao važne funkcije. Zbog Abeleova neprijateljskog stajališta prema Zrinskom – o kojem će doskora biti riječi – može mu se kao samostalni doprinos pripisati samo prijedlog da se odsječena glava Zrinskog nabije na kolac i izloži u Međimurju. No sud tu gnjusnu sankciju nije usvojio.⁵³ Pooštrenim smrtnim kaznama Zrinskom i Frankopanu suci su pridodali rimskim pravom predviđene kazne konfiskacije dobara, lišavanja svih časti kao i zahtjev da sjećanje na njih mora biti “iskorijenjeno iz svijeta”.

Osnovanost tih kazni kao i dostojnost Zrinskog, Frankopana i ugarskog urotnika Nadasdyja za pomilovanje razmatrala je 21. travnja 1671. konferencija carevih tajnih savjetnika (*Geheime Stelle*).⁵⁴ Odlučujući ton radu te konferencije pridavali su argumenti o potrebi učinkovitog suzbijanja pobuna i poželjnosti

---

⁵² Vidi *op. cit.* u bilj. 15.

⁵³ Prijedlozima kazne Abele je samoinicijativno priložio i podrugljiv epitaf Zrinskom. Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 82 (str. 344, bilj. 1570).

⁵⁴ To je tijelo obavljalo funkcije suvremenih ministarskih vijeća, ali su carevi imenovali tako velik broj tajnih savjetnika da tijelo nije moglo djelovati u punom sastavu.

smaknuća njihovih vođa. Značajno je da se *Geheime Stelle* služila tim argumentima još i prije dolaska Zrinskog i Frankopana u Beč. O tome saznajemo iz službenog zapisnika s godinu prije održane konferencije *Geheime Stelle* u kojem nalazimo sljedeću rečenicu: “Priznajmo istinu da bi najbolje i najsigurnije bilo da Zrinski i Frankopan budu uklonjeni s puta, jer dokle god obojica žive bit će carskom veličanstvu i državi ozbiljna opasnost i teret.”⁵⁵ U prilog tog stajališta carevi su se ministri oslanjali na Tacitove *Anale*, Richelieuove odluke u sukobima s hugenotima i Mazarinova iskustva u suzbijanju Fronde. Pozvali su se i na uvaženog onodobnog lingvистa i političkog mislioca Marcusa Zueriusa Boxhorna koji je poput Gigasa tvrdio da je zločin to teži što je sjajnija osoba koja ga je počinila.⁵⁶ ⁵⁷ Zbog povođenja za tim izvorima carevim je ministrima bilo dovoljno svega nekoliko sati za odluku da su delegiranim sudom izrečene kazne opravdane i da pomilovanju osuđenih velikaša nema mjesta.

Začuđuje činjenica da je opravdanost smrtne kazne bila neko vrijeme osporavana samo u slučaju Zrinskog, premda je pred kraj ugarsko-hrvatske urote bio njen nesumnjiv vođa. Unatoč toj činjenici tri su u zapisniku neimenovana careva savjetnika izrazila mišljenje da ga ne treba pogubiti, već doživotno zatočiti. Tomu u prilog iznijeli su nekoliko argumenata u pozadini kojih se razabire da su *sub silentio* smrtnu kaznu Zrinskom smatrali nepravednom zbog prijekare da će dobiti carev oprost ako dođe u Beč i pokori mu se. Na činjenicu da se doista radilo o prijekari upućuje zapisnik o konferenciji carevih savjetnika od 20. ožujka 1670.⁵⁸ Na toj su konferenciji carevi savjetnici raspravljali o poželjnosti hvatanja Zrinskog u zamku. Zaključili su da bi carevo “mamljenje” Zrinskog u Beč bilo opravdano, čak i kad bi bilo himbeno. Car smije Zrinskog varati, rasuđivali su, jer ga je ovaj prethodno u zloj vjeri prevario. *Non servandi fides non est servanda*. Dan nakon te konferencije car je Zrinskom poslao pisamce u kojem je napomenuo da prema njemu gaji povjerenje i da mu ostaje “naklonjen carskom i kraljevskom milošću”, ali je po sugestiji savjetnika propustio izričito napomenuti oprost urotničkih aktivnosti kako bi ga poslije

---

Na njegova zasjedanja bio je stoga pozivan samo manji broj savjetnika u koje je car imao povjerenja. Tako je bilo postupljeno i u pogledu ugarsko-hrvatske urote.

⁵⁵ Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 35.

⁵⁶ Vidi *ibid.*, dok. 84 (str. 351). Malo je poznato da je Boxhorn bio jedan od prvih lingvистa koji su se bavili hrvatskim jezikom.

⁵⁷ Boxhorn je poput Gigasa tvrdio da je zločin to teži što je sjajnija osoba koja ga je počinila i da njeno smaknuće pruža najbolji primjer podređenim osobama. Vidi *ibid.*, dok. 84 (str. 351).

⁵⁸ Vidi *ibid.*, dok. 14 (str. 89). Valja spomenuti da su konferenciji nazočili prvi carev tajni savjetnik Lobkowitz i barun Hocker, koji su nepuna tri tjedna poslije vodili glavnu riječ na maločas spomenutoj konferenciji od 21. travnja 1671.

mogao zaniijekati.⁵⁹ Izrazito himbeno bilo je ponašanje prvoga careva tajnog savjetnika, vojvode Lobkovicza koji je dva dana nakon Leopoldovih proglašenja kojima je Zrinski bio žigosan kao veleizdajnik uputio Zrinskom pismo u kojem ga je oslovio “preljubljenim rođakom” i obećao da mu vrata milosti neće biti zatvorena ako se pokaje i podloži caru.⁶⁰ Kao i u mnogim drugim prigodama, taj je prepredeni carev službenik imao “med u riječi a žuč u srcu” (*mel in ore, fel in corde*). Himbena je bila i njegova početna galantnost prema Zrinskom i Frankopanu izražena navlastito time da su se njegovom kočijom dovezli iz predgrađa u Beč i nisu odmah bili uhićeni. Dokumenti navode kao razlog za vožnju kočijom Lobkoviczevu želju da hrvatskim velikašima pruži utočište od srditih Bečana, ali je vjerojatniji razlog bila njegova namjera privesti Zrinskog da nagovori svog tasta, grofa Rakoczija, na odustanak od pobune u Gornjoj Ugarskoj. Dodatni razlog za Lobkoviczevu početnu ljubaznost mogla je biti i njegova namjera nagovoriti hrvatske velikaše da nakon dolaska u Beč upute caru ponizna pismena očitovanja u kojima će priznati urotničku aktivnost, pa će ih car pomilovati. U tu mu je svrhu mogao služiti primjer Nadasdyja koji je caru uputio ponizni *Bittshrift*, a u doba dolaska hrvatskih velikaša u Beč još nije bio uhićen. Zrinski i Frankopan podnijeli su doista caru slična pismena očitovanja, pa je bečka vlada u po muke došla do dragocjenih izvansudskih priznanja o urotničkoj djelatnosti Zrinskog i Frankopana.⁶¹

U prilog smrtnoj kazni Zrinskom imao je težinu argument da bi bilo teško opravdati odluku da se on kao vođa urote ostavi na životu, a da se smakne Nadasdy. Uspostava simetrije time da se i Nadasdy ostavi na životu nije dolazila u obzir, jer je Nadasdyja car smatrao podmuklim izdajicom *par excellence*. Za razliku od Zrinskog i Frankopana Nadasdy je bio upoznat s planovima ugarskog velikaša Vitnyedyja za ubojstvo Leopolda I., ali je to saznanje zatajio. Bio je, osim toga, carev tajni savjetnik pa je o zaključcima bečke vlade obavještavao ugarske urotnike. No carevi su savjetnici ocijenili da bi doživotno zatočenje Zrinskog bila pogrešna odluka, neovisno o problemu simetrije s kažnjavanjem Nadasdyja. Kao i na jednoj prijašnjoj sjednici, istaknuli su da car ne bi mogao pronaći “pravi mir i spokoj” dok je Zrinski na životu. Ponovili su i na prijašnjoj konferenciji izraženo mišljenje da se “narod” neće ništa usuditi ako im se smakne vođa. “Najbolji vonj u državi”, istaknuli su, “vonj je leša pobunjenika.”⁶²

---

⁵⁹ Za tekst tog pisamca, vidi *ibid.*, dok. 16.

⁶⁰ Vidi *ibid.*, dok. 26.

⁶¹ Damaška, M., *Tijek kaznenog postupka protiv Zrinskog i Frankopana*, u Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *Kazneni postupak protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, Dokumenti*, Zagreb, 2023., str. 40.

⁶² Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 34 (str. 120).

Kad je riječ o kazni Frankopanu, carevi su savjetnici raspravljali samo o opravdanosti odsijecanja njegove desne ruke. Neki su mislili da bi mu taj sramotni dodatak smrtnoj kazni trebalo oprostiti, pa da podliježe samo dekapitaciji. Spor o tom pitanju presjekao je konferenciji predsjedavajući Lobkowitz tvrdnjom da u pogledu odsijecanja ruke nije opravdano praviti razliku između Nadasdyja i Frankopana. Nadasdy je desnom rukom napisao ugarskim staležima pogrdan govor protiv cara, a Frankopan je u naputku Bargiliju desnom rukom napisao uvredljive primjedbe o caru. Te su pak uvredljive primjedbe, pridodao je Lobkowitz, Frankopanov najteži zločin. S pravnog stajališta ta je tvrdnja bila pogrešna jer je Frankopan počinio nekoliko neosporivo težih oblika uvrede veličanstva. No Lobkowitz nije bio pravnik, pa je vlastima opasna ponašanja prosuđivao iz političke perspektive. Iz njegova je očista Bargilijeva misija u Poljskoj predstavljala ometanje sklonosti habsburške kuće da bračnim vezama širi svoju političku moć. *Bella gerant alii, tu felix Austria nube.*

3.6. Postumne posljedice osude

Penološke kraci hobotnice koju je predstavljao zločin uvrede veličanstva protezali su se i na obitelji osuđenih. Jedan od tih krakova poticao je iz prije spomenute odredbe rimskog prava da sinove veleizdajnika stiže doživotna infamija. Ivan, sin Petra Zrinskog, bio je pogođen tom odredbom i izgubio je plemićki status. Drugi krak hobotnice potekao je iz prije spomenute odredbe rimskog prava da sjećanje na veleizdajnika mora biti “iskorijenjeno iz svijeta”. Iz te je odredbe bio izveden zaključak da se Ivan ne smije služiti očevim imenom, pa su mu nametnuli prezime Gnade, što na njemačkom jeziku znači “milost”.⁶³ Poput Adama, sina Nikole Zrinskog, bečka ga je vlada smatrala potencijalno opasnim, pa je zbog lakšeg nadzora bio primljen kao oficir u austrijsku vojsku. O tome da je Beč imao razloga smatrati Petrove i Nikoline sinove opasnim govori okolnost da je francuska vlada nastojala utvrditi ima li izgleda da bi “mladi Zrinski” mogao stati na čelo otpora apsolutističkom režimu koji je Leopold I. uveo u Ugarsku nakon skršene ugarsko-hrvatske urote.⁶⁴ Neistraženo je ostalo

⁶³ Nadasdyjeva djeca morala su se služiti prezimenom “Kreuz”, što na njemačkom jeziku znači “križ”. No čini se da su se na tu posljedicu infamije veleizdajnikovih sinova već nadvile sjene, pa su Nadasdyjevim sinovima zakratko dopustili da se služe očevim prezimenom.

⁶⁴ U rujnu 1674. francuska vlada poslala je nekog Beaumonta u Erdelj i Ugarsku sa zadatkom utvrditi postoji li u Ugarskoj revolucionarna situacija u kojoj bi “mladi Zrinski” mogao imati važnu ulogu. Vidi Wolf, A., *Fürst Wenzel Lobkowitz, Sein Leben und Wirkung*, Wien, 1869., str. 359.

pitanje je li Ivan doista održavao veze s protivnicima habsburškog režima, te je li stvarno postojao razlog da bez formalnog sudskog postupka bude mjerom sigurnosti zatočen do smrti. Njegov tragičan život vapi za povjesničarom koji će dokumentirano prikazati djelatnost toga posljednjeg Zrinskog, kao što je dokumentirano utvrđena mnogo manje potresna aktivnost Napoleonova sina "Orlića".

Sablazt zločina uvrede veličanstva nadvila se i nad životom Katarine Zrinske za koju su austrijske vlasti znale da je bila upletena u urotu.⁶⁵ Spomenuli smo da su za žene počinitelje tog zločina bile predviđene okrutne kazne, ali su se one smatrale manje opasnim od muškaraca pa se protiv njih nije pokretao formalni kazneni postupak. Tako je bilo i s Katarinom. Nisu joj sudili, ali su ju lišili slobode i podvrgnuli okrutnom postupanju. Leopold I. odredio je da bude zatočena u samostanu, ali to nije odmah bilo moguće jer ju na prikladnoj lokaciji, u Ljubljani, opatice nisu htjele primiti. Zbog toga je neko vrijeme bila s kćerki Aurorom smještena u maloj kući okruženoj odredom vojnika. Jasno je da su za suprugu velikaša, vičnu boraviti u palačama, uvjeti života u tom ambijentu bili teško podnošljivi. Za uzdržavanje bila joj je dodijeljena mala novčana svota kako bi se ostvarila odredba rimskog prava da obitelj veleizdajnika morala biti svedena na prosjački štap. Žalila se da joj je kći u dronjcima, ali postigla je samo to da su joj oduzeli dijete.⁶⁶ Umrla je u Grazu, u samostanu dominikanskih opatica nepune tri godine nakon Petrova smaknuća. Petrova starija kći Jelena izbjegla je tužnu sudbinu namijenjenu potomstvu veleizdajnika. Bila je udana za ugarskog velmožu Rakoczyja, vođu pobune u Gornjoj Ugarskoj, kojega je majka novcem i društvenim vezama spasila od krvnikova mača. Nekoliko godina nakon očeve smrti istaknula se neumornim poticanjem ugarskog plemstva na otpor austrijskoj okupaciji Ugarske. Vrlo je vjerojatno da je energiju potrebnu za tu djelatnost crpila iz želje da se osveti Beču za očevo smaknuće.

Maločas spomenuta odredba da obitelj veleizdajnika mora biti svedena na prostački štap dovela je do složenih pitanja o granicama konfiskacije njihove imovine, pa su imovinsko-pravni problemi zauzimali daleko najviše mjesta u pravnoj literaturi koja se bavila veleizdajom.⁶⁷ Primjer za to pruža obitelj grofa Tattenbacha, urotničkog sudruga Petra Zrinskog. Nakon Tattenbachova smaknuća jedna je njegova rođakinja tužila ugarsku kraljevsku blagajnu za povrat dijela konfisciranih dobara, tvrdeći da su pogrešno uvrštena u imovinu tog

⁶⁵ Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 20 (str. 101). Nadasdy je u istrazi izjavio da su urotu započele udovica palatina Wesselenyja i Katarina Zrinska. Za žubor vijesti o Katarininoj urotničkoj ulozi u onodobnoj Hrvatskoj, vidi Prosperov Novak, S., *Povijest hrvatske književnosti*, III. knjiga, Zagreb, 1999., str. 493.

⁶⁶ Vidi Wolf, A., *op. cit.* u bilj. 64, str. 333.

⁶⁷ Vidi Frölich, J. C., *op. cit.* u bilj. 5, *Andertes Buch*, tit. 9.

štajerskog grofa. Točno je da se problemi te vrste nisu pojavili u svezi s dosuđenom konfiskacijom imovine Petra Zrinskog. No pustimo li pravnu uobrazilju u skitnju, nije teško zamijetiti da je do njih moglo doći. Izgleda da je 1649. Juraj Zrinski, Petrov i Nikolin otac, podario Petru Ozalj, a Nikoli Čakovec. Ako nakon Nikoline pogibije Čakovec nije prešao u Petrovo vlasništvo, mogao je Nikolin sin Adam tražiti da mu se preda konfiscirani Čakovec jer njegov otac nije bio osuđen za veleizdaju. Nije isključeno ni da bi se slični problemi pojavili i u slučaju da su Nikola i Petar bili suvlasnici Čakovca. No čak ako je Adam bio svjestan mogućnosti osporavanja konfiskacije, bilo bi mu teško pokrenuti bilo što u tom pogledu. Za razliku od imućne Tattenbachove obitelji povezane s austrijskom aristokracijom nedostajala su mu sredstva i veze potrebne za parničenje s ugarskom državnom blagajnom.

3.7. Martirij hrvatskih velikaša

Da bi se shvatile muke koje je Zrinskom i Frankopanu prouzročio kazneni postupak, moramo razlikovati učinke zapriječenih i sudom izrečenih kazni. Osvrnimo se najprije na pitanje jesu li im prije saznanja za izrečene bile poznate pravom predviđene kazne za veleizdaju. S kaznom raščetvorenja koju je predvidjela Karolina Zrinski, Petar je mogao biti upoznat već i prije dolaska u Beč. Može se pretpostaviti da je kao vođa urote vodio računa o kaznama zapriječenima za slučaj njenog neuspjeha. Morao je imati i djelomično saznanje o kolateralnim posljedicama osude zbog Leopoldova Proglasa kojim mu je bila konfiscirana imovina. No očito mu nije bilo poznato da smrtna kazna prijeti i njegovoj voljenoj Katarini. Da mu je ta prijetnja supruzi bila poznata, ne bi pružio dokaz protiv nje iskazom da je palila pisma koja su se odnosila na njegovu urotničku aktivnost i ne bi se žalio caru da su mu suprugu zatočili.⁶⁸ Izgleda da mu nisu bile poznate ni sankcije koje su prijetele njegovu nevinom sinu. Da je za njih znao, ne bi uvjeravao cara da mu je sin nevin, znajući da je nevinost veleizdajnikovih sinova pravno irelevantna.

Što se pak Frankopana tiče, izgleda da je za kazne koje su mu prijetele saznao tek nakon dolaska u Beč, i to nakon svog prvog očitovanja caru. Na taj zaključak upućuje činjenica da je dokaze koji su teretili Zrinskog pružio tek na tri dodatna očitovanja tijekom iduća tri dana, te da su najvjerojatniji motiv za to bile informacije koje je nakon prvog očitovanja dobio o okrutnim kaznama

⁶⁸ Spomenuli smo da je paljenje spisa koji su sadržavali dokaze o uroti bilo jedna od radnji koje su činile uvredu veličanstva. Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 62 (str. 207).

za veleizdaju, praćene sugestijama da bi ih mogao izbjeći suradnjom s procesnim organima. Znamo da je bio lažno obaviješten da je zbog suradnje sa Zrinskim Tattenbach bio živ spaljen.⁶⁹ Nije isključeno i da su mu lažno priopćili da ga Zrinski tereti, pa da mu je želio uzvratiti milo za drago.⁷⁰ Zamislimo se sad u psihološkoj situaciji u kojoj su se Zrinski i Frankopan našli nakon što su ih njihovi branitelji upoznali s kaznama koje su im prijetile. Nije vjerojatno da su očekivali da će ih sud osloboditi: bili su svjesni da o njihovoj urotničkoj aktivnosti postoje mnogobrojni dokazi, od kojih su neke pružili oni sami izvansudskim i sudskim priznanjima. Dovoljno je zamisliti da su imali pred očima mogućnost da im sud izrekne kaznu raščetvorenja pa da se shvati da im je uzburkane valove duše ublažavala uglavnom samo nada da će ih nakon osude car pomilovati. Tešku tjeskobu u koju su zapali treba imati na umu kako bi se shvatila njihova pisma upućena caru i njihovo vladanje tijekom kaznenog postupka. Zbog psihičkog stanja u kojem su se nalazili bila je fascinantna čvrstoća Zrinskog: tijekom istrage nije se libio suprotstavljati istražitelju Abeleu koji je nakon dovršene istrage postao sudac izvjestitelj delegiranog suda.⁷¹

Nakon donošenja presuda Abele je bio ovlašten obavijestiti Zrinskog i Frankopana o osudama, a bio mu je povjeren i nadzor nad izvršenjem kazni. Abele je odlučio najprije ih ispitati o suučesnicima. Očekivao je, naime, da će biti skloniji otkrivanju ortaka tako dugo dok se nadaju da će suradnjom s vlastima povećati izgleda za dodjelu carskog pomilovanja. To je ispitivanje trebalo biti provedeno himbenim prijetnjama torture.⁷² Prijetnje su bile himbene, jer su carevi savjetnici smatrali da bi ta dopuštena vrst torture bila politički nepoželjna, te da Zrinskog i Frankopana treba samo plašiti prijetnjom sramotnog i bolnog ispitivanja na mukama. Možemo lako zamisliti porazno djelovanje tih prijetnji na osjećaj osobnog dostojanstva naših velikaša. Unatoč tim prijetnjama Abele nije uspio dobiti dodatne informacije o suučesnicima, ali je Zrinskom i Frankopanu, osim strepnje izazvane očekivanjem presuda, uzrokovao dodatne psihičke muke.

---

⁶⁹ Vidi *ibid.*, dok. 78 (str. 290 *in fine*).

⁷⁰ Obmane kao sredstvo da se dođe do dokaza bile su u austrijskom pravu dopuštene uz manja ograničenja. Vidi Frölich, J. C., *op. cit.* u bilj. 5, Anderter Traktat, Buch I, tit. 1. Kumičić je točno zamijetio nastojanje vlasti da Zrinskog i Frankopana “međusobno omraze”, pa da jedan drugog optužuju. Vidi Kumičić, E., *Urota zrinsko-frankopanska*, Zagreb, 1965., str. 437.

⁷¹ U tog je careva službenika čak pobudio strah. Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 56.

⁷² Vidi *ibid.*, dok. 83 (str. 349). Prisjetimo se da su u postupku za zločin uvrede veličanstva osobe plemenita podrijetla gubile imunitet od ispitivanja na mukama.

Tek nakon neuspjelih pokušaja da pribavi informacije o suučesnicima, Abele im je priopćio da su osuđeni na smrtnu kaznu pooštrenu odsijecanjem ruke, gubitak svih počasti, konfiskaciju dobara i zatiranje uspomene na njih iz kolektivnog sjećanja. Posebice ih je potresla vijest o odsijecanju ruke, jer je zbog neizbježnih jauka boli pridodavalo smrtnoj kazni prije spomenuti sramotni karakter i vrijeđalo velikaški osjećaj dostojanstva. Požalili su se Abeleu na taj dodatak dekapitaciji ne znajući da ga je upravo on predložio delegiranom sudu. Protivno Abeleovu nagovoru, Frankopan je caru podnio molbu za pomilovanje u kojoj je napomenuo da se ne plaši smrti nego “sramotnog prijelaza iz ovog života”.⁷³ Zrinski pak nije zatražio pomilovanje, ali je tri dana prije planiranog smaknuća prestao jesti i piti u nadi da bi mogao umrijeti prije ponižavajućeg usmrćenja.⁷⁴ Zbog tih je reakcija Abeleu bilo jasno da duševne muke Zrinskom i Frankopanu uzrokuje posebice odsijecanje ruke. Nakon što je dan prije pogubljenja stigla iz Beča vijest da ih je car poštudio tog sramotnog pooštrenja smrtno kazne, naredio je ipak da im se careva odluka zataji do predaje krvniku na gubilištu. Zbog te im je naredbe bilo tijekom dana višekratno lažno priopćavano da nema vijesti od cara. Na Abeleovu dušu ide činjenica da su zbog tih laži Zrinski i Frankopan do pred zadnje treptaje postojanja nepotrebno patili zbog njima teško podnošljivog načina pogubljenja. Prije predaje krvniku Abele ih je obavijestio da im je kazneni sud Donje Austrije oduzeo plemićki status. Zrinskom je pak povećao agoniju obaviješću da mu sina stiže “vječna infamija”. Kad ga je Zrinski zamolio da mu sin bude pošteđen infamije, Abele mu je odbrusio prije spomenutom izrekom proroka Jeremije “oci jedoše kiselo grožđe a sinovima zubi trnu”.

4. POGOVOR

Kako treba ocijeniti postupak austrijskih vlasti prema Zrinskom i Frankopanu? Mnogi aspekti tog postupka vrijeđaju naš osjećaj pravičnosti, a neki su nam čak moralno neprobavljivi. No kao što smo uvodno primijetili, od onodobnih vlasti ne može se očekivati ponašanje suglasno pravnim, političkim i etičkim načelima suvremenih liberalno-demokratskih država – posebice u kaznenim predmetima političke prirode. Opravdanije je ispitati mogu li se tom postupku staviti prigovori prema pravnim, etičkim i političkim nazorima onoga doba. Kao

⁷³ Vidi *ibid.*, dok. 89 (str. 364).

⁷⁴ O tome saznajemo iz poluslužbenog opisa izvršenja kazne Zrinskom, Frankopanu i Nadasdyju. Vidi *Perfetta e veridica relatione delli processi criminali et essecutioni delli medesimi fattasi contro li tre conti Francesco Nadasdi, Pietro di Zrin e Francesco Christofforo Frangepani*, Vienna, Milano, 1671.

što smo također primijetili, u tu se svrhu valja koristiti tadašnjim spoznajnim materijalima i prosuđivati postupak iz perspektive pravnih stručnjaka od kojih su sudovi njemačkih političkih zajednica tražili savjete.

Nije potrebna sitnozrna analiza tih izvora za zaključak da Zrinski i Frankopan nisu po onodobnom pravu bili nevino osuđeni. Ima ih koji misle da su bili nevini jer su imali pravo na otpor Leopoldu I. (*ius resistendi*). Pustivši po strani pitanje je li u ugarsko-hrvatskoj političkoj zajednici to pravo doista postojalo, treba imati u vidu da su oba velikaša poricala da su se digli protiv vladara. Poricali su to iz razumljivih razloga: isticanjem prava na otpor vladaru izgubili bi svaki izgled za pomilovanje.⁷⁵ Njihovu pak tvrdnju da im može suditi samo kralj u saboru bilo bi teško pomiriti s pravom na otpor vladaru. Tako dugo dok se to pravo nije priznavalo, mogli su ugledni pravници zastupati mišljenje da vladar nije nepodoban sudac i u sporovima koji se tiču njegovih prava.⁷⁶ No ondje gdje se pravo na otpor vladaru počelo isticati, postalo je sporno može li u sporovima o tom pitanju vladar biti sudac. Toj se njegovoj procesnoj ulozi protivilo drevno pravilo da sudac ne može suditi u vlastitoj stvari (*nemo in causa sua debet esse iudex*).⁷⁷ Ne može se poreći ni da su sudom utvrđene radnje Zrinskog i Frankopana dostajale za osudu po onodobnom pravu. Neke od tih radnji priznala su oba velikaša još prije pokretanja kaznenog postupka u pismenim očitovanjima caru.⁷⁸ Tvrdnja da nisu bili nevino osuđeni ne znači, međutim, da je sud točno utvrdio sve radnje za koje su bili optuženi. Spomenuli smo primjerice da za sklapanje saveza Zrinskog s Portom – bečkim vlastima najopasniju urotničku radnju – nisu postojali pouzdani dokazi. Nameće se tako zaključak da je za osudu većine utvrđenih radnji postojala potpora u rimskom pravu, onodobnom zakonodavstvu njemačkih zemalja i mjerodavnim mišljenjima učenih pravnikā. Istina je da je zona kažnjive političke aktivnosti na koju su ti pravni izvori upućivali bila vrlo široka i marginalno nejasna, ali primijetili smo da se nije znano razlikovala od klizavih formulacija apstraktno definiranih političkih delikata

⁷⁵ Zrinski je u jednom pismu Leopoldu napomenuo da ne želi braniti mišljenje da je Ugrima na bilo koji način dopušteno uzimati oružje protiv vladara pod izgovorom da im oduzima prava i slobode. Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 59 (bilj. 514).

⁷⁶ To je mišljenje zastupao primjerice Baldus. Vidi Baldus de Ubaldis, *In Codicem Libri IV*, Venetia, 1519., ad C. 3.5.1, no. 2 (fol. 164).

⁷⁷ Vidi *Exceptiones Petri*, art. XIII, uz C. 3.5.1.

⁷⁸ Zrinski je na primjer priznao slanje izaslanika Turcima bez vladarove dozvole, prepisku s njima bez te dozvole i postavljanje topova protiv dolazeće vladarove vojske na bedeme Čakovca. Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 39 (str. 142).

autoritativnih i totalitarnih država minulog stoljeća.⁷⁹ Spomena je vrijedno i to da se sud nije pozivao na uvodno spomenutu doktrinu koja je u postupku za veleizdaju dopuštala odstupanje od normalno važećih propisa. Najvjerojatniji razlog za tu suzdržanost bilo je, međutim, obilje inkriminirajućih dokaza koji su odstupanje od važećih propisa učinili nepotrebnim.⁸⁰

Vidjeli smo da su po onodobnom pravu Zrinskom i Frankopanu mogle biti izrečene teže tjelesne kazne od odsijecanja glave i desne ruke. Relativnu blagost te kazne u poredbi s raščetvorenjem koje je Karolina predviđala za veleizdaju carevi su savjetnici veličali ditirambima o “urođenoj blagosti habsburške kuće”. No milosrdna je naklonost Habsburga bila upitna: nije ju očitovao Leopoldov otac car Ferdinand III., koji je dao smaknuti cvijet čeških velikaša nakon njihova poraza na Bijeloj Gori. Tu naklonost nije očitovao ni Leopold I., iako se njome kitio.⁸¹ Na stvarni razlog relativne blagosti izrečenih kazni upućuju procesni dokumenti. Iz njih proizlazi da su se pri izboru kazni Zrinskom, Frankopanu i Nadasdyju carevi savjetnici pitali što će o izrečenim kaznama reći “čestit svijet”. Okrutne tjelesne kazne poput raščetvorenja mogle su društvenoj eliti 17. stoljeća izgledati primjerenima za osobe s društvenog dna, ali ne i za pripadnike feudalne aristokracije. Osjetljivost za nanošenje okrutnih tjelesnih boli nije bila odsutna u onodobnim kaznenim postupcima, ali se očitovala samo u postupcima protiv okrivljenika iz viših društvenih slojeva. Prije spomenuta tvrdnja da je zločin to teži što su uglednije osobe koje su ga počinile nije u praksi dovodila do njihova strožeg kažnjavanja. U Donjoj Austriji se čak ni obična smrtna kazna nije smjela izricati plemićima.⁸² Ispada na kraju da stvarni razlog relativne blagosti kazni izrečenih Zrinskom i Frankopanu nije bila Leopoldova milosrdna narav, već briga za habsburškoj kući priželjkivanu reputaciju blagosti. Ta briga objašnjava i carevo pomilovanje osuđenih velikaša od odsijecanja ruke.

Nadležnost carem delegiranog suda Zrinski i Frankopan osporavali su prije spomenutim argumentom da pripadaju plemstvu ugarsko-hrvatske političke za-

---

⁷⁹ Damaška, M., *op. cit.* u bilj. 61, str. 40.

⁸⁰ U njemačkim zemljama 17. stoljeća bilo je malo protivnika te doktrine. Njen najpoznatiji protivnik bio je Justus Oldekop. Vidi Oldekop, J., *Tractatus Duo, Contra Dn. Benedictum Carpzovium*, Bremen, 1664., Dec. II, qu. VII, no. 3.

⁸¹ U jednom pismu prijatelju grofu Böttingu, napomenuo je da se zbog “blage naravi” mora prisiljavati na strogost prema ugarskim i hrvatskim urotnicima. Vidi Mailath, J., *Geschichte des österreichischen Kaiserstates*, vol. III, Hamburg, 1848., str. 97.

⁸² Prije smaknuća izbacili bi ih iz plemstva, ali bi i nakon te degradacije zadržali neke uz plemstvo vezane privilegije. Iako su Zrinski i Frankopan bili izbačeni iz plemstva Donje Austrije nisu izgubili pravo da im na stratištu u pripremama za pogubljenje pomažu njihovi paževi.

jednice, pa da im po ugarskom pravu za uvredu veličanstva ne mogu suditi stranci nego samo kralj uz sudjelovanje domaćeg plemstva. Taj je argument bio opravdano odbačen jer je postojalo nekoliko razloga za alternativnu nadležnost austrijskih sudova. Najvažniji razlozi bili su personalne prirode. Zrinski i Frankopan pripadali su ne samo plemstvu ugarsko-hrvatske političke zajednice koje im je bilo sidrište pripadnosti nego i plemstvu Donje Austrije. Bili su, osim toga, u Leopoldovoj službi i proglašavali se njegovim vazalima. Osim personalnih postojali su i drugi razlozi za nadležnost austrijskih sudova. Najvažniji je tvorila činjenica da su se u doba pokretanja postupka nalazili na austrijskom teritoriju, pa je delegirani sud bio nadležan i kao *forum deprehensionis*.⁸³ Prijevarno stjecanje nadležnosti vabljenjem na taj teritorij nije po onodobnom pravu dovodilo do njenog gubitka.

Ako se delegiranom sudu ne može prigovoriti pomanjkanje nadležnosti, može mu se predbaciti kršenje onodobnih zahtjeva za pravično obnašanje sudačke funkcije. Najvažnija se zamjerka odnosi na sastave sudskih tijela – delegiranog suda i konferencije carevih savjetnika koja je provjeravala ispravnost donesenih presuda. Po ugledu na Kazneni sud Donje Austrije, sud koji je osnovao car nazivao se “nepristranim” (*unparteilich*), ali je njegova pristranost bila bjelodana i prema tadašnjem shvaćanju tog pojma. U sudu i u konferenciji carevih savjetnika nalazili su se mahom Nijemci, a budući da je ugarsko-hrvatska urota imala izrazit protunjemački karakter, taj je sastav sudskih tijela dovodio sudačku nepristranost u pitanje. Pristranost tih tijela povećavala je činjenica da su odlučujuću ulogu u njima imali vojvoda Lobkowitz i barun Hocker. Lobkowitz je kao prvi carev tajni savjetnik vršio funkcije suvremenih predsjednika vlade, a Hocker funkcije suvremenih ministara unutrašnjih poslova. Obojica su u ožujku 1670. prisustvovala ranije spomenutoj sjednici vlade na kojoj je temeljem izvan-sudski stečenih informacija bilo zaključeno da je Zrinski veleizdajnik. Njima povjerena sudačka funkcija povrijedila je u njemačkim zemljama preuzeto načelo rimsko-kanonskog prava da suci nesmiju posjedovati izvan suda stečeno znanje (“privatno znanje”) o predmetu postupka i da nesmiju posjedovati unaprijed oblikovano stajalište o poželjnom procesnom ishodu.⁸⁴ Za ta dva utjecajna careva službenika krivnja Zrinskog i njegovih saveznika bila je pak *fait accompli* još prije dolaska naših velikaša u Beč.

⁸³ Damaška, M., *op. cit.* u bilj. 61, str. 43.

⁸⁴ O zabrani uporabe sučeva “privatnog znanja” vidi Damaška, M., *Dokaz krivnje – Od rimsko-kanonskog do suvremenog prava*, Zagreb, 2021. str. 67. Početkom 17. stoljeća Kitonić je slikovito opisao nepristranog suca kao osobu kojoj je nepoznat predmet postupka i koja pruža tužitelju samo jedno uho dok drugo drži začepljeno kako bi bilo “čisto za drugu stranu”. Vidi Kitonić, I., *Metodička uputa u sudbeni postupak*, Zagreb, 2003., cap. 10, q. 22 (str. 485).

Sudsku je nepristranost grubo vrijeđao i opetovano spominjani Christopher Abele. Uključen u kazneni predmet protiv Zrinskog i Frankopana od početka do kraja, nije prikriivao nesnošljivost prema ovim velikašima, pa im je štetio koliko god je mogao. Njegova važna procesna uloga zaslužuje da ju podvučemo kraćom digresijom. U ožujku 1670. nazočio je upravo spomenutoj konferenciji bečke vlade koja je Zrinskog proglasila veleizdajnikom i o radu konferencije sročio službeni izvještaj.⁸⁵ Tijekom istrage protiv Zrinskog i Frankopana bio je Hockerov tajnik i pomoćnik, pa je u tom svojstvu provodio saslušanja Zrinskog i Frankopana. Pritom je došao u sukob sa Zrinskim, na što upućuje njegova prije spomenuta izjava da osjeća strah prema njemu. Čime ga je Zrinski uplašio nije poznato, ali je vjerojatan uzrok sukoba bila povreda njegova velikaškog ponosa: potomka slavne velikaške obitelji moralo je vrijeđati agresivno ispitivanje sitnog plemića Abelea.⁸⁶ Nakon što je istraga završila, Abele je postao sudac delegiranog suda u kojem je kao vrstan pravnik dobio zadatak izraditi prijedloge presuda Zrinskom i Frankopanu. U tom je svojstvu dobio prigodu osvetiti se Zrinskom za u istrazi prouzročeni strah. Znamo da je predložio da se odsječena glava Zrinskog izloži u Međimurju i da je prijedlozima kazni priložio podrugljiv epitaf za njegov grob.⁸⁷ Neprijateljsko stajalište iskazao je i prema Frankopanu. Jednim primjerom iz 16. stoljeća poricao je zasluge Frankopanovog roda u borbama s Turcima. Daleko od Frankopanu poznatih bojnih truba, taj je birokratski pripuz izrazio sumnju u Frankopanovo osobno sudjelovanje u ratovima s Turcima, premda su o njemu postojali pouzdani podatci u sudskim spisima.⁸⁸ Njegova aktivnost u postupku protiv Zrinskog i Frankopana nastavila se i nakon donošenja presuda delegiranog suda. Na konferencijama vladinih tajnih savjetnika koje su provjeravale donesene presude bio je zadužen izvijestiti savjetnike o njihovoj ispravnosti i sastaviti zapisnike o donesenim odlukama. Znamo da mu je nakon donošenja presuda bio povjeren nadzor nad njihovim izvršenjem i da je bio ovlašten zastrašivati Zrinskog i Frankopana prijetnjom torturom. Možemo lako zamisliti kako je taj sitni plemić uživao u nadmoćnoj ulozi prema osobama višega društvenog položaja, a osobito prema osobi koja mu je u istrazi prouzročila strah. Znamo i za Abeleovu nemilosrdnu odluku da se Zrinskom i Frankopanu do pred samo smaknuće zataji oprost od odsijecanja desne ruke. Uzmemo li u obzir sve te njegove aktivnosti, možemo ga mirne duše proglasiti zloduhom postupka protiv naših velikaša.

---

⁸⁵ Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 14.

⁸⁶ Abele je postao barun tek osam godina nakon smaknuća Zrinskog.

⁸⁷ Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 82 (str. 344, bilj. 1570).

⁸⁸ Vidi *ibid.*, dok. 81 (str. 331).

Vratimo se sad osnovnom tijeku izlaganja. Važnost pristranosti carevih sudskih tijela može se poricati tvrdnjom da bi zbog snažnih dokaza o postojanju urote i ispravno sastavljena tijela osudila Zrinskog i Frankopana za veleizdaju. Bolje rečeno, može se tvrditi da se pogrešan sastav sudskih tijela može zanemariti jer nije prouzročio pogrešne odluke o kaznenoj odgovornosti. Ta je tvrdnja mogla imati određenu težinu i odjek u srednjem vijeku, ali nam ne smije promaknuti da bi i u toj sredini ispravno sastavljena sudska tijela mogla donijeti drukčije odluke. No ako bi ispravno i neispravno sastavljena sudska tijela donijela identične odluke o krivnji, to ne znači da bi nužno donijela i identične odluke o kaznama. Poučan je slučaj Frankopana. Unatoč njegovu ratoborno intoniranom i izrazito protunjemačkom pismu Čolniću koje je moglo utjecati na neprijateljstvo njemačkih sudaca prema njemu, vidjeli smo da su neki od njih ipak smatrali da Frankopanu ne treba odsijecati desnu ruku. Vidjeli smo i da je njihovo mišljenje autoritativno zabacio konferenciji predsjedavajući Lobkowicz. Da ga u sastavu te konferencije nije bilo, mogla je Frankopanu umjesto smrtne biti dosuđena kazna doživotnog utamničenja. Što se pak Zrinskog tiče, prisjetimo se da je nekoliko carevih savjetnika smatralo da ga treba ostaviti na životu. Da u sastavu konferencije nije bilo Lobkowicza, Hockera i Abelea te da je u njenom sastavu bilo ugarskih ili hrvatskih sudaca, nije isključeno da bi i Zrinski izbjegao smrtnu kaznu.

Negativno svjetlo na kazneni predmet protiv Zrinskog i Frankopana bacaju i mnogobrojne obmane bečkih vlasti. Spomenuli smo da su se očitovale još prije njihova dolaska u Beč, i to prijevernim stvaranjem dojma da će car Zrinskom dodijeliti oprost ako prekine neprijateljsku aktivnost i dođe u Beč. Vidjeli smo da su Leopoldovi ministri poricali postojanje tog obećanja, što pokazuje da su kršenju vladarove riječi pridavali važnost.⁸⁹ Svjesni da poricanje obećanog oprosta neće biti uvjerljivo, dopustili su da se careva prijevera može opravdati kao reakcija na prije prijeverno ponašanje Zrinskog. Da poricanje careva prijevernog ponašanja nije bilo uvjerljivo, pokazuje činjenica da su sedam godina nakon smaknuća Zrinskog i Frankopana pregovori Austrije s Ugrima bili otežani zbog uvjerenja ugarskih pobunjenika ("kuruca") da se Leopoldu I. ne može vjerovati zbog prijevernog ponašanja prema Zrinskom.⁹⁰ Vrlo je vjerojatno da su obmanom bila dobivena i izvansudska priznanja Zrinskog i Frankopana. Spomenuli smo vjerojatnost da ih je Lobkowicz nagovorio da slijede primjer Nadasdyja i pismenim očitovanjima caru priznaju urotničku djelatnost, pa će ih on slijedom toga pomilovati. O mogućim obmanama Zrinskog i Frankopana tijekom istrage

⁸⁹ O stajalištu onodobne političke teorije prema prijevernom ponašanju vladara, vidi Skinner, Q., *op. cit.* u bilj. 8, str. 138.

⁹⁰ Vidi Wolf, A., *op. cit.* u bilj. 64, str. 359.

možemo samo nagađati. Bilo bi naivno očekivati da će podatci o obmanama biti uneseni u službenu dokumentaciju. Kad je pak riječ o terećenju Zrinskog u Frankopanovim dodatnim očitovanjima, teško ih je objasniti bez pretpostavke da su ga uzrokovale dezinformacije austrijskih vlasti Frankopanu o sadržaju očitovanja Zrinskog. No pouzdano znamo da je prijevarena bila prijetnja Zrinskom i Frankopanu da će biti podvrgnuti ispitivanju na mukama i da je prijevarno bilo prikrivanje činjenice da ih je car pomilovao od sramotnog odsijecanje ruke.

Negativan aspekt postupka protiv Zrinskog i Frankopana izlazi na vidjelo i ako ga usporedimo s postupkom protiv ortaka Zrinskog, grofa Tattenbacha. Poredba pokazuje da je taj njemački feudalac bio tretiran znatno bolje od naših velikaša. Na bolji postupak prema njemu upućuje brižljiviji put do konačne odluke. Postupak protiv njega pokrenuo je Kazneni sud Donje Austrije u ožujku 1670. primjenom odredbi akuzatorske varijante Ferdinandeje koje su okrivljeniku pružale znatna prava obrane i nisu dopuštale primjenu torture. Za razliku od toga, stroži propisi inkvizitorne varijante tog zakonika, prema kojima se vodila istraga protiv Zrinskog i Frankopana, ograničavali su okrivljenikovu obranu i dopuštali ispitivanje na mukama. U listopadu 1670., Sud Donje Austrije našao je da nema dovoljno dokaza za osudu Tattenbacha zbog veleizdaje, iako su se radnje za koje je bio optužen u velikoj mjeri poklapale s radnjama za koje su za veleizdaju bili osuđeni Zrinski, Frankopan i Nadasdy. Umjesto za veleizdaju, Tattenbach je bio osuđen za blaži oblik uvrede veličanstva i kažnjen gubitkom počasti, novčanom kaznom i utamničenjem neodređenog trajanja. No ministarsko vijeće vlade Donje Austrije preinačilo je tu presudu u travnju 1671. i osudilo Tattenbacha za veleizdaju, smatrajući tu odluku potrebnom zbog usklađivanja s presudama koje je u to doba delegirani sud izrekao Zrinskom, Frankopanu i Nadasdyju. Obje odluke vlasti Donje Austrije bile su dostavljene Beču na provjeru ispravnosti. Car je predmet povjerio konferenciji tajnih savjetnika kojoj je predsjedavao Hocker a u čijem sastavu se ponovno našao Abele. Potkraj studenoga 1671. – u doba kada su Zrinski i Frankopan već više od pola godine bili u grobu – ta je konferencija osudila Tattenbacha zbog veleizdaje i izrekla mu iste kazne kao i Zrinskom, Frankopanu i Nadasdyju. Konačni ishodi postupaka protiv velikaša koji su se pobunili protiv bečkog dvora postali su tako identični, ali su kazne Tattenbachu bile izrečene nevoljko, *contre coeur*, zbog izbjegavanja Beču nepoželjnog prigovora da se velikaši njemačke narodnosti tretiraju blaže od ugarskih i hrvatskih velikaša.⁹¹

Da su kazne Tatenbachu bile nevoljko izrečene, pokazuje odnos prema njemu nakon donošenja osude. Za razliku od Zrinskog i Frankopana nije mu bilo

⁹¹ Detaljan opis postupka protiv Tattenbacha nalazimo u Wolfa. Vidi *ibid.*, str. 322 *et seq.*

zapriječeno torturom za otkrivanje suučesnika. Umjesto formalnih saslušanja o mogućim austrijskim ortacima, Abele je o tom pitanju vodio neformalne razgovore s Tattenbachom, od kojih je barem jedan bio uz vino i večeru.⁹² Neformalno su razgovarali i o Tattenbachovim problemima, poput njegove nelagode da smaknuću nazoče plemići i njegove želje da izbjegne dekapitaciju otvaranjem vena. Abele mu je preporučio da Leopoldu I. podnese molbu za pomilovanje, iako je od tog koraka odgovarao Frankopana. Za razliku od bešćutnog stajališta prema brizi Zrinskog za sina, Abele je pokazao toliko razumijevanja za Tattenbachovu identičnu brigu da je ovaj izrazio želju da Abele postane skrbnik njegovu maloljetnom sinu. Sućut za Tattenbachove predbmrtno tegobe iskazao je i Leopold I., pa je od Abelea zahtijevao da ga obavještava o tome. Nije krio da bi Tattenbacha rado pomilovao, ali je istaknuo da se od tog impulsa mora suzdržati zbog potrebe da pruži zastrašujući primjer plemstvu nasljednih austrijskih zemalja, kao i da se njegovim izbornim kraljevstvima ne proširi uvjerenje da se krvnikovu maču izlažu samo poraženi politički protivnici koji nisu njemačkog podrijetla.⁹³

Kako bi nepristrani onodobni promatrači ocijenili postupak prema Zrinskom i Frankopanu? Zasigurno bi mu stavili prigovore etičke prirode. Pogrešno je misliti da makijavelistička himbenost u vršenju sudske funkcije nije u njemačkim zemljama 17. stoljeća izazivala etičku nelagodu. Vidjeli smo da se nelagoda očitovala u pogledu stjecanja nadležnosti prijevornim obećanjem vladarova oprosta. Da te nelagode nije bilo, primijetili smo, carevi se tajni savjetnici ne bi trudili poricati njeno postojanje. Nameće se zaključak da je himbenost austrijskih vlasti prelazila etički Rubikon i po tada proširenim shvaćanjima. Što se pak pravne ocjene donesenih presuda tiče, valja razlikovati odluke o krivnji i odluke o kaznama. Opetovano smo istaknuli da se odlukama o krivnji ne može prigovoriti da se temelje na pogrešnom utvrđenju veleizdajničkih radnji. Ne smije se, međutim, smetnuti s uma da su onodobni učeni pravnici mogli usmjeriti porazne kritike na činjenicu da su suci – i to najutjecajniji – posjedovali nedopuštena, izvan suda stečena saznanja o tim radnjama. Što se pak kaznenih sankcija tiče, neki su pravnici mogli zauzeti stajalište da se tim sankcijama ne može prigovoriti jer su Zrinskom i Frankopanu mogle biti izrečene mnogo teže tjelesne kazne. Pogrešan sastav sudskih tijela upućuje, međutim, na drukčiji odgovor u pogledu smrtno kazne. Spomenuli smo da su se neki suci njemačke narodnosti protivili smrtnoj kazni Zrinskom iako je njegova aktivnost imala izrazit protunjemački karakter. Unatoč razlogu za strogost koji proizlazi iz te činjenice, ti su se suci protivili dekapitaciji i smatrali doživotno zatočenje primjerenom sankcijom. U propisno sastavljenom sudu to je stajalište moglo prevladati. Doživotno zatočenje

---

⁹² *Ibid.*, str. 324.

⁹³ Vidi Mailath, J., *op. cit.* u bilj. 81, vol. IV, str. 98.

mogao je ispravno sastavljeni sud izreći i Frankopanu. Neprijateljskom stajalištu njemačkih sudaca prema njemu moralo je barem u nekoj mjeri pridonositi njegovo izrazito protunjemačko pismo Čolniću. U propisno sastavljenom sudu taj bi motiv za strogost u kažnjavanju znatno oslabio. U tom sudu ne bi bilo Lobjkovicza da autoritativno prekida diskusiju o poželjnosti doživotnog zatočenja. Prisjetimo se na kraju argumenata kojima se većina carevih savjetnika služila u protivljenju kazni doživotnog zatočenja Zrinskom.⁹⁴ Izrazili su bojazan da bi ga nakon proteka nekog vremena "milosrdni" car mogao osloboditi, pa bi se Zrinski, koristeći se svojim mnogobrojnim savezništvo, mogao ponovno urotiti protiv cara. Ako ga pak car ne bi oslobodio *sua sponte*, Ugri bi u nekom budućem ratu s Turcima, ili nekoj drugoj opasnosti, mogli tražili slobodu za njega. Ukratko, car ne bi mogao naći mir i spokoj, jer bi mu glava bila stalno u opasnosti. Ako su carevi savjetnici ispravno ocijenili što bi se dogodilo da Zrinski nije bio smaknut, ispravno sastavljeni sud mogao mu je ne samo omogućiti da ostane na životu nego i ostaviti mu odškrinuta vrata za povratak na političku pozornicu.

LITERATURA

- Baer, M. D., *Honored by the Glory of Islam: Conversion and Conquest in Ottoman Europe*, Oxford, 2008.
- Baldus de Ubaldis, *In Codicem Libri IV*, Venetia, 1519.
- Bodin, J., *The six books of a commonweale, Book II. Of sovereignty*, Princeton, 1969.
- Bodo, M., *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*, Pars II., Posoni, 1751.
- Carpzov, B., *Practica nova imperialis saxonica rerum criminalium*, Pars I, Wittenberg, 1651.
- Coke, E., *The Third Part of the Institutes of the Laws of England*, 4. izd., London, 1669.
- Dahm, G., *Das Strafrecht Italiens im ausgehendem Mittelalter, Untersuchungen über die Beziehungen zwischen Theorie und Praxis im Strafrecht des Spätmittelalters, namentlich im XIV. Jahrhundert*, Berlin, Leipzig, 1931.
- Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *Kazneni postupak protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, Dokumenti*, Zagreb, 2023.
- Damaška, M., *Tijek kaznenog postupka protiv Zrinskog i Frankopana*, u: Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *Kazneni postupak protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, Dokumenti*, Zagreb, 2023.

⁹⁴ Vidi Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *op. cit.* u bilj. 33, dok. 84 (str. 352).

- Damaška, M., *V oblačnih dnevih v urah nesrečnih, Zrinskofrankopanska urota u svjetlu prevedenih dokumenata*, u: Damaška M.; Lonza, N. (ur.), *Kazneni Postupak protiv Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, Dokumenti*, Zagreb, 2023.
- De Damhouder, J., *Praxis rerum criminalium opus absolutissimum praetoribus, consilibus, magistratibus, atque omnibus iustitiae administris necessarium; Abipso auctore ante mortem tertia sui parte auctum, & nunc secundò editum cum summarijs, capitum & titulorum, materiarum item indicibus copiosissimis. Accesserunt eiusdem auctoris Sententiae selectae praxeos rerum criminalium, & aliarum partium iuris scientiarumque*, Antwerp, 1616. (New Jersey, 2005.)
- De Vouglans, M., *Institutes au droit criminel, ou principes generaux sur ces matieres, suivant le droit civil, canonique, et la jurisprudence du royaume, avec un traité particulier des crimes*, Paris, 1768.
- Decianus, T., *Tractatus criminalis*, Pars II, Turin, 1593.
- Degli Afflitti, M., *Commentaria in tertium librum feudorum*, Lugdunum, 1548.
- Frölich von Frölichsburg, J. C., *Nemesis romano-austriaco-tyrolensis*, Ynsprugg, 1696.
- Gigas, H., *Tractatus de crimine laesae maiestatis, Rubrica quo modo et per quot crimen laesae maiestatis probatur*, Spira, 1598.
- Goodman, C., *How superior powers ought to be obeyd of their subjects, and wherin they may lawfully by Gods worde be disobeyd and resisted*, Geneva, 1558.
- Hirc, D., *Stari Zagreb*, vol. I, Zagreb, 2008.
- Huber, U., *Eunomia romana, sive censura censurae iuris Iustiniani*, Francofort, 1700.
- Kumičić, E., *Urota zrinsko-frankopanska*, Zagreb, 1965.
- Lacché, L., *Ordo non servatus: Anomalie processuali, iustizia militare e "specialia" in antico regime*, Studi storici, vol. XXIX, 1988.
- Landesgerichtsordnung für Österreich unter der Ens, Wien, 1704.
- Mailath, J., *Geschichte des österreichischen Kaiserstates*, Hamburg, 1848.
- Meyer, G., *Das Recht der Expropriation*, Leipzig, 1868.
- Oldekop, J., *Tractatus Duo, Contra Dn. Benedictum Carpovium*, Bremen, 1664.
- Omissi, A., *Damnatio Memoriae, or Creatio Memoriae*, Cambridge Classical Journal, vol. 62, 2016., str. 170 – 199.
- Pennington, K., *The Prince and the Law, 1200-1600: Sovereignty and Rights in the Western Legal Tradition*, Berkeley, 1993.
- Perfetta e veridica relatione delli processi criminali et essecutioni delli medesimi fattasi contro li tre conti Francesco Nadasdi, Pietro di Zrin e Francesco Christofforo Frangepani*, Wien, Milano, 1671.
- Prosperov Novak, S., *Povijest hrvatske književnosti*, vol. III, Zagreb, 1999.

Robespierre, M, *Discours sur les peines infamantes*, u: *Oeuvres Complètes*, vol. I, Paris, 1912.

Skinner, Q., *The Foundations of Modern Political Thought*, vol. II, London, 1978.

Toifel, K., *Die Türken vor Wien im Jahre 1683. Ein österreichisches Gedenkbuch*, Prag, Leipzig, 1883.

Ursaya, D., *Institutiones criminales usui etiam forensi accommodatae*, Lib. II, Roma, 1706.

Wolf, A., *Fürst Wenzel Lobkowitz, Sein Leben und Wirkung*, Wien, 1869.

Summary

Mirjan Damaška *

THE CRIME OF LÈSE-MAJESTÉ (*CRIMEN LAESAE MAIESTATIS*) IN THE MIRROR OF THE ZRINSKI-FRANKOPAN CONSPIRACY

In the first part of the article the author considers the law applicable to treason in German political units of the seventeenth century. In the second part he then turns to consider the question whether this law was properly applied in the treason case against Zrinski and Frankopan, two Croatian magnates, descendants of two most illustrious Croatian feudal families. The two were charged with treason against the Austrian Emperor Leopold I, by planning to achieve a sort of not clearly defined Croatian autonomy. The author reaches the conclusion that the two were not wrongly convicted since their behavior fell clearly within the definition of treason as then defined. But clear is also that the court's jurisdiction over the two magnates was obtained by false promises of Austrian authorities that the Emperor will pardon them if they come to Vienna and apologize to him. Another problem with the rectitude of the case against Zrinski and Frankopan was the improper composition of the court. Especially blatant violation of the then existing law was the fact that two most influential members of the court acquired knowledge of the case extrajudicially, and expressed their belief in the guilt of the accused even before formal proceedings begun. And although all judges were Germans, and the treason possessed a pronounced anti German character, the idea was gaining ground in the court that imposing the death sentence against the defendants was inappropriate. The idea was authoritatively rejected by the presiding judge who was not only member of the court but also Emperor's prime minister. Had the court been properly set up and sentences properly discussed, concludes the author, the two Croatian noblemen might have escaped execution, and two most illustrious Croatian families might have continued influencing the course of Croatian history.

Key words: Lex Iulia Maiestatis; perduellio; nota infidelitatis; ius resistendi; shameful punishment; Zrinski-Frankopan conspiracy

---

* Mirjan Damaška, Ph. D., Sterling Professor Emeritus of Law at Yale Law School; mirjan.damaska@yale.edu;
ORCID ID: orcid.org/0009-0009-0598-089X.

